Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1972 чыл
ноябрь
29
СРЕДА
№ 281 (9049).
Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

СЭКП Тыва обкомунуң VII пленуму

Дүүн, ноябрь 28-те, Кызылга Политиктиг чырыышкын бажыңына СЭКП Тыва обкомунуң VII пленуму болуп эрткен. Пленумга «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга боттандырарынга партия организацияларының ролюн болгаш дайынчы арга-шинээзин улам бедидер талазыбиле партияның область организациязының сорулгаларының» дугайында чангыс үүл айтырыгны чугаалашкан. Ук айтырыгның талазы-биле илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **В. И. Попов** кылган.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш **В. Б. Добромыслов**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш **Ш. Д. Куулар**, «Тыва кобальт» комбинатта чер үттекчилериниң бригадири эш **А. Т. Шадрин**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары эш **М. С. Харченко**, Тандыда «Тиилелге» совхозтуң партком секретары эш **С. Д. Седен-оол**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары эш **Н. П. Федоров**, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде хойжу бригадазының партбөлүк удуртукчузу эш **С. А. Ооржак**, «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелелинде партком секретары эш **В. А. Бакулин**, СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары эш **К. Н. Шулуу**, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң директору эш **И. П. Гончарюк**, ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары эш **Г. С. Иргит**, Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш **М. К. Дүгер**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары эш **С. К. Орус-оол** олар санал-оналын берген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга боттандырарынга партия организацияларының ролюн болгаш дайынчы арга-шинээзин улам бедидер талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларын тодаргай айыткан доктаалды пленум хүлээп алган. Оон-биле пленум ажылын дооскан.

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭЗИН БЕДИДЕР

СЭКП обкомунуң секретары В. И. ПОПОВТУҢ илеткели

Партияның область комитединиң пленуму хөй национаалдыг Совет күрүневаң тургустунганының чартык үүс чыл болур байырлалының бүдүүаүнде болуп турар-дыр. Бистиң чурттуң ажыл-ишчилери Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ол алдарлыг болушкынга утказтыр социалистиг шинтилелди улам ыцай хөгжүдер, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан өнүр үүлү сорулгаларын боттандырар талазы-биле кайгамчыктыг түнелдерни чедип алган. Оон буурелдиг бадыткалы болза бо беш чылдың эрткен үеинде чурттун улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күүсе планын чедишкиниг күүсеткени болур.

Коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларының хемчээлиниң калбарып турарының хөрөө-биле болгаш аажок нарын болуп турары-биле совет шинтилелдиң удуртукчу күүү болур Коммунистиг партияның ролю өөрү турар. Чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг хөгжүдезиниг бодунуң салдарын СЭКП партияның үндезини болур партияның эге организацияларын дамчыштыр чедирип турар. Массаларның шуут аразында турар болганда иштики курлавырларны илередип тыварынче болгаш улам дозуу-биле ажыглаарынче ажылчы чоннарны эвилелдээр, шинтилел бүдүрүлгезин бедидер болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер, бүдүрүлгелерниң, организацияларның, колхозтар болгаш совхозтарның бүгү техника-экономиктиг болгаш шынар көргүзүглерин экижидер талазы-биле партия эге организациялары политиктиг, кижизидилгелиг болгаш организастыг улуг ажылды кылыр турарлар.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарында партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин бүгү хемчегдер-биле быжыглаары болгаш бедидери, оларның ажылының хевирлерин болгаш аргаларын болбаазыраңгайжыдары партияның хүн бүрүдеги сагын салыр үүлү болур. Партияның политиказын амыдыралга боттандырары дээш партия эге организацияларының харысалгазын улам ыцай бедидерин хандырып турар хемчегларни СЭКП-ниң XXIV съездизи айыткан.

Ажыл-агый болгаш политиктиг сорулгаларны шийтпирлээринге партияның салдарын күштелдириниң эң чугула чепсээ болза, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаарының эргезин төлевилел организацияларының болгаш конструктор бюроларының, эртем-шинчилел институттарының, культура-чырыдышкын, эмнелге болгаш өске-даа албан черлериниг партия эге организацияларына тывысканы болур. Бистиң партия организациязыста администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени 58 парторганизация алган. Ынчаарга республикада шинтаан-биле партияның 396 эге организациязы ажылдап турар. Ол болза, партия ажылын шын организастаан турда, республиканың мурнунда тургустунган сорулгаларны чедишкиниг шийтпирлеп шыдаар улуг күш-тур.

Партия документилерин солуурунга белеткел партия комитеттеринге болгаш партия эге организацияларына бедик харыысалганы онаап турар. Ол чугула организас-политиктиг хемчег партияның иштики болгаш политиктиг ажылының кол утланыышкынын ам тодаргайлап турар. «Партия документилерин солуур деп турар чорук бистиң күштеривистиң көрүлдери байдалдыг болуп, партия организациязы бүрүзүнүң СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин канчаар боттандырып турарының шыңгыы болган негелделиг хынналдазы болур» —деп, СЭКП ТК-ның май (1972 ч). Пленумунга Л. И. Брежнев чугаалаан.

Коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгалары болза парторганизацияларны удуртурунуң хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал болбаазыраңгайжыдарын, оларның дайынчы арга-шинээзин, коллективтерге политиктиг болгаш организастыг ажылдарның деңнелин улам бедидерин, күш-ажыл болгаш бүдүрүлге сагылга-чурумун быжыглаарын, Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыцай дүрген хөгжүдер талазы-биле боттуг хемчегларни алырын негеп турар.

Партияның область организациязының кичээнгейиниң төвүде республиканың экономиктиг хөгжүдезиниң, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хемчээлин көвүдериниң айтырыглары туруп турар. 1970 чылга деңнөөрге, үлетпүр продукциязының хемчээли 1975 чылда 76,8 хуу көвүдээр ужурлуг. Бүгү немелде өзүлдени кол нуруузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күселиби-ле чедип алыры планнатыткан. Продукция бүдүрериниң көвүдериниге чугула рольду амгы беш чылда ажыглалга киирер чаа үлетпүр бүдүрүлгелери ойнаар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлээ, Элегес-Ансыга тудар хана материалдарының заводу, ийи даараныга фабриказы, Кызыл-Мажалыктың эзт комбинады, керамиктиг сай-даш заводу, комбикорм цехтиг дээрбе комбинады, ыяш болбаазыредыр комбинат болгаш алгы заводунуң бүдүрүлге корпузу, аын-чем, ыяш болбаазырадылгазының үлетпүрүнүң болгаш тудуг индустриязының эзлээн каш бүдүрүлгелери оларның аразында бар. Акцалаңдырыышкынның үнер дестериниң бүгү-ле хевирлери-биле 550 муң дөрбелчи метр чурттага төлүп тудар, республиканың хоорайларын болгаш суурларын чаагайжыдар, электрижидер болгаш газчылар талазы-биле улуг ажылдарны кылыр. Автомобиль транспортунуң, харыысаанның, садыгның болгаш амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары хөй үүлдерни кылыр.

Амгы үеде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарында иштилел бүдүрүлгезиниң ажыктын бедидер, СЭРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алдынган бедиткен хүлээлгелерни күүседир талазы-биле күженишкиниг ажылдар чорутуунуң турар. Чаржын турарларның авангардында коммунистер чоруп турар, оларның 53 хуузу материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар. Олар планнар күүседиринге улуг салдарлыглар. Эрткен чылдың ол-ла үеинге деңнөөрге, эрткен 10 айларда үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээли 11,8 хуу көвүдөөн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9,6 хуу өскен. Пландан ажыр 2 миллион ажыг рубльдың үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрген. Бисте капитал тудуг доктаамал калбарын турар. 1970 чыл-биле деңнөөрге, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 1971 чылда 13,7 хуу, а бо чылдың он айларында — 8,2 хуу көвүдөөн.

Сөөлгү үеде үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның партия эге организацияларының партийжи ажылының деңнели өскөн бедөөн. Ажылчы чоннарны планнар күүседиринче мобилизастаар болгаш оларны кижизидер талазы-биле ажылдың байлак дуржулгазы оларда хөй-биле мөөңнеттинген. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партия организациязында коммунистерниң 82 хуузу бүдүрүлгениң шийтпирлиг участоктарында ажылдап турар. Оларның идепкейин көдүрериниге СЭКП-ниң 212 кежигүнериң, болгаш кандидаттарын хаара туткан партияның сес цех организацияларын тургусканы, партия комитединден оларны удуртуруп экижиткейи улуг идегни берген. Барык бүгү коммунистер партийжи даалгаларыг, партия организацияларының амыдыралынга, партия хуралдарын белеткээринге болган чорударынга идепкейлиг киржип турар. Ынчангаш хуралдарга партияның иштики амыдыралының эң-не янзы-бүрү темаларынга принципиалдыг, ажыл-херекчи чугаалажыышкыннар болгулаар, олар идей-политиктиг бедик деңнелге эрткилээр.

Профовилел, комсомол болган өске-даа хөй-иштиг организацияларының ажылының деңнелин бедидериниге, социалистиг чарыышты организастаарынче, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезинче, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын илередип тыварынче, коллектив кежигүнериниң идей-политиктиг кижизидилгезин бедидериниге удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролюн бедидериниге, комбинаттың техниктиг чаартылгазының болган социал хөгжүдезиниң планнарын боттандырарынче улуг кичээнгейин комбинаттың партия организациязы салып турар. «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин боттандырар дээш бүдүрүлгениң ажыктын бедидер талазы-биле комбинаттың коллективиниң ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП обкомунуң бюрозунга майда чугаалажыр көрген. Партия комитеди болгаш комбинаттың удуртулгазы бо талазы-биле элээн ажылды кылып, чамдык түнелдерни чедип алган дээрзин аңаа айыткан. Комбинатты ажыглалга киргениниң бөөр оон төлевилээн күчүзүн үүгле шинээдип алган эвес, харын ону ийилеп ажыг-катап көвүдеткен. Бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар болгаш автоматчыдарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниге, сагылга-чурумну быжыглаарыг-ле улуг кичээнгей салдынып келген.

Бо бүгү болгаш өске-даа хемчегдер ажылчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы инициативазын бедидериниге улуг идеглиг болган. Оон түнелиниге үүгле эрткен болгаш бо чылын технологтуг 13 шугумну болгаш тургузугларны комбинатка чаарткан, чаартыкчы 205 савалды шиңгөткен, холбиле ылыр аар ажылдарга турган 200 ажыг кижини оон хостаан, 5,6 миллион киловатт-шак электроэнергия болган 200 муң рубль камнаттынган. Бо чылдың он айларының дургузунда продукция сайгарарының күүсе планы 106,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү—105 хуу күүсеттингеи, пландан ажыр 2300 тонна даг-дүгүн бүдүргеи. 9 айлар дургузунда алдынган камнаттга 491 муң рубль болган.

Сөөлгү чылдарда Кызылдың туйлбу заводу таныштынмас ыяндыр өскерилгеи, оон ажылының көргүзүглери көскүзүү-биле өскен. Заводтуң удуртулгазы партия эге организациязының бүгү талалыг дузалаңчызына болгаш деткимчеиниг даянып алган, пехтерни болгаш бүдүрүлгени чаартып ылыр талазы-биле, күш-ажылдың организастаашкынын экижидер болгаш технологиялар болбаазыраңгайжыдар талазы-биле улуг ажылды кылган. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин көскүзү-биле бедөөн. Заводтуң коллективи мурнунда үргүлүү хожудаңгай ажылдап турганындан ам республикада мурнакчы бүдүрүлге болу бергеи. Чурттуң болгаш бистиң республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң ажылының дуржулгазын түнеп, шиңгөдүп ап турган, заводтуң коллективи ноябрьның 7-де-ле туйлбу бүдүрериниң чыл планын күүсеткеи. Бо чылдың он айларының дургузунда үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээли эрткен чылдың ол үеинге деңнөөрге 22,8 хуу көвүдөөн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 12 хуу, айда оргумак ажыл төлевирге—10,2 хуу өскен болгаш айда ол бир ажылчынга онаштыр 227 рубль болуп турар.

Өске-даа үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери база өөн ажылдап турар. «Тыва кобальт» комбинат, Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы, Каа-Хемниң хомур-даш разрези, сүт комбинады, Кызыл-Мажалыктың туйлбу заводу, Туранның ыяш белеткөөр пунктузу, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелери оларга хамаарлыг.

Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлгелер салдынган сорулгаларын чедишкиниг күүсеттинеен турар үүлдер бар. Оон кол чылдагаанларының биредзи—хүлүүткеи ажыл-херөө дээш база ажылчы чоннарны кижизидер талазы-биле партия организацияларының болгаш коммунистериниң кошкак ажылдан турарында. 10 айлар дургузунда үлетпүр бүдүрүлгелериниң 20,8 хуузу продукция сайгарарының планын күүсетпээн. Тудуг кезектеря бүдүрер комбинат, хлеб заводу, пиво заводу, эт комбинады, Үстүү-Енисейниг Кызылда балык заводу, «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелелиниг ҮБК-зы, Чадааанның саржаг заводу оларга хамаарлыг. Чамдык тудуг организациялаының ажылында улуг четпестер бар. 10 айлар дургузунда тудуг-монтаж ажылдары керөө ёзугаар ажылдаар арга-биле 96,7 хуу күүсеттингеи. Ол-ла үеде барык 4,5 миллион рубльдың капитал салыышкыны чедир ажыглат-

(Уланчызы 2-ги арыында).

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӘЛЕРИ—ВЕНГРИЯДА

ССРЭ-ниң болгаш ВУР-нуң партия-чазак төләәлериниң чугаалажыышкыннары

Совет Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республиканың партия-чазак төләәлериниң аразында чугаалажыышкыннар Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Будапештиде бажыңында бо чылдың ноябрь 27-де эгелээн.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер:

Совет талаадан: СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Эстониның КП ТК-зының бирги секретары И. Г. Кэбин, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ВУР-да элчини В. Я. Павлов.

Венгр талаадан: ВСАП ТК-ның Бирги секретары Янош Кадар, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ене Фок, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСАП-тың Будапешт хооркомунуң бирги секретары Карой Немет, ВСАП ТК-ның секретары Арпат Пуллаи, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВУР-нуң даштыкы херектер министри Янош Петер, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВУР-нуң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы Фриньеш Пуйя, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВУР-нуң ССРЭ-де элчини Дьюла Рапаи.

Чугаалажыышкыннар үеинде талалар ийи чурттуң иштики хөгжүлдезиниң дугайында информацияны солушкан болгаш үүл-бүрү талалыг советвенгр кады ажылдажылганы улам ханыладыр хемчеглерни чугаалашкан.

Аңаа холбаштыр СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин күүседири дээш совет улустуң чедишкиниг демиселинче, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунган хүнүндеи бөөр 50 чыл болур төөгүлүг хүнге алдар болдурган социалистиг чарыштың делегеңдеи калбарганынче, ВСАП-тың X съездизиниң салган сорулгаларын боттандырарынга ВСАП ТК-ның чоокта чаа болган пленумунуң социализмни бүрүн тудуп тургузар орукка улам бурунгаарлаарын хандырынче утланган шийтпирлеринче болгаш үндүрген түнелдеринче улуг кичээнгей салдынган.

Эртем-техниктиг революцияның чедишкиннери социализмниң артык күүлүүлүү-биле каттыштырар, бүдүрүлгени эргелеп башкарарын сайзырацгайжыдар, ажылчы чоннарның массаларының чогаадыкчы инициативазын калбартыр талазы-биле алыр хемчеглерге холбашкан айтырыгларны калбаа-биле чугаалашкан.

Чугаалажыышкыннарга делегей айтырыгларын, ылаңгыя Европаның айыыл чок чоруунга хамаарышкан айтырыгларын база чугаалашкан.

Чугаалажыышкыннар чурттың ханызындан найыралдыг болгаш бүрүн билчиишкиниг байдалда эртип турар.

Эш Янош Кадарга Ленин орденин тывысканы

БУДАПЕШТ, ноябрь 28. (СЭТА-ның тускай корр). ССРЭ-ниң партия-чазак төләәлериниң удуртукчузу, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ВСАП Төп Комитединиң Бирги секретары эш Я. Кадарга чүректин ханызындан эш хүүзүнүң чылыг найыралдыг байдалга Ленин орденин тывыскан.

Ол дээди шаңнал — совет болгаш венгр улустарының аразында акы-дүүма найыралды калбартырынга эш Я. Кадарның шылгарацгай рольдуунун, тайбың биле социализмниң хөрөөн быжыглаарынга оон улуг ачы-хавыязының бедик үнелээшкини болган.

Орден тыпсырының ёзулалы Күрүне хуралының Мунакчы залынга болган. Ук ёзулалга ССРЭ-ниң партия-чазак төләәлериниң кежигүннери, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүннери, өске-даа венгр удуртукчу ажылдакчылар киришкен.

Орден тыпсып турда эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Янош Кадар!

Эргим эштер болгаш оннуктер!

Бо чылдың чазынында венгр коммунистер, Улусчу Венгрияның хөй-иштиг болгаш бүгү ажылчы чоннары эш Янош Кадарның 60 хар харлаанын чылыы-биле, чүректиң ханызындан демдеглээн болгай.

Венгр коммунистерниң өске-даа чурттарда чаңгыс үзелдиглери, венгр улустуң бүгүде шынчы оннуктери ол юбилейни холбаштыр боттарының эш Кадарга ханы хүндүткелин болгаш акы-дүүмалышкы найыралын илергейлээннер.

Ол хүнүң Совет Эвилелинге төлептиг кылдыр демдеглеп эрттиргенин база билир болгай силер. Венгр ажылчын ацгының шынчы оглу, коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш чайгылыш чок демиселчи, бодунуң чурттунуң шылгарангай партийжи болгаш күрүне удуртукчузу, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы, эш Кадар Силерни совет коммунистер, бүгү совет кижилер эки билир болгаш ханызы-биле хүндүлеп көрүп турар.

Совет болгаш венгр улустарының аразында акы-дүүма найыралды хөгжүдериниге Силерниң шылгарацгай ролюнар, тайбыңның болгаш социализмниң хөрөөн быжыглаарына улуг ажыл-чорудулгаларынга-даа Силерниң быжыг туруштуунар, принципиалдыг, эрес-дидим болгаш кызымаккай чоруунар кайгамчыктыг рольду ойнаан.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Венгрияның чазааның болгаш биле шаңнаар дугайында Чарлыкты үндүргеи чүве.

Венгр улустуң муң-муң чылдарда төөгүзүнде — венгр черге социалистиг революцияның тиилээнинде, социализмни долузу-биле тудуп тургузарының орууна Венгрияның чедип алган чедишкиннериниге-даа — ажыл-чорудулгазы-биле Силериң амыдыралынарның дөртен ажыг чылдарының үзүлбес холбаалыг бооп келгени венгр коммунистер партиязының ачы-хавыязы дыка улуг.

Социалистиг революцияның тиилелгези дээш демиселдин, Силериң чурттуларга социализмниң тургустунуп, хөгжээнинин бүгү-ле үе-чадаларында, оон иштинде эң аар-берге үеде белин чайгылыш чок ленинчи-революцчу шыкаан хеделип турганыларны Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү совет улус, венгр кижи бүрүзү дег, кончуг эки билир, эш Кадар. Хөртисчи ёзу-чурумга болгаш гитлержи фашизмге удур демиселдин кадыг-дошкун чылдарында-даа, 1956 чылдың контрреволюциязында удур демиселге, ажылчы чоннарның социалистиг чаалап алышкынарын камгалап, быжыглаар талазы-биле венгр коммунистериниң улуг ажыл-чорудулгаларынга-даа Силериң быжыг туруштуунар, принципиалдыг, эрес-дидим болгаш кызымаккай чоруунар кайгамчыктыг рольду ойнаан.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Венгрияның чазааның болгаш

(Төнчүзү 3-ну арыында).

ССРЭ-ниң партия-чазак төләәлериниң алдары дээш

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның тускай корр). ВСАП-ниң Төп Комитеди болгаш ВУР-нуң чазаа ноябрь 27-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак төләәлериниң алдары дээш кежээки шайдалга тургускан.

Шайлалгага совет төләәдериниң кежигүннери олурушкаанар.

Венгр талаадан ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүннери, өске-даа венгр партия болгаш күрүне ажылдакчылары олурушкаанар.

Кежээки шайлалга үеинде эш Я. Кадар биле Л. И. Брежнев олар дашка көдүүн, чүве чугаалаанар.

Эштер Я. Кадарның болгаш Л. И. Брежневтиң чугааларын олурушкаанар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары үзе киреп турган.

Кежээки шайлалга акы-дүүманың ёзугу-биле, чүректиң ханызындан байдалга боон эрткен.

МАЛ АЖЫЛЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Малчын, хөй-иштичи

Коңгаржап Хүлер-оол — Моңгун-Тайга районда «Мөгеи-Бүрен» колхозта аныяк малчын. Оон коданында 310 хой бар.

Хүлер-оол бо чылын үүс баш төрүүр хойга онаштыр 91 хураганы өстүрүп доруктурган.

Аныяк малчын хой-иштиг ажылынга идепкейлиг. Район Совединиң депутады болгаш ВЛКСМ райкомунуң бюро кежигүнү хүлээлгелин ол ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Коңгаржап Хүлер-оол.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Күш-ажылчы харыы

Бистиң Межегейиниң девискээрин кылын хар шагдала шыпкан. Мындыг байдал совхозтуң малчыннарын кичээндирбес арга чок.

Совхозтуң шээр малы 16, бода малы 6 коданга кыштаар. Амгы үеде малчыннар кыштагларында хонгуланкак. Оларның кышка белеткелин районуң ийи бөлүктен тургустунган тускай комиссиязы чоокта чаа хынап көрген. Комиссия кежигүннери кышка белеткелдиң иштиг байдалын эки деп демдеглээн.

Кыштагларда мал кажаалары болгаш чунар-бажыннар септеттинген, янзы-бүрү мал чемин кодан бүрүүнде чедиртинген. Неделя санында почта аалдарга үш катап чедип турар. Көжер кино биле библиотека база график ёзугаар кыштаглар кезиири чаңчыл апарган. Радиоприемниктер ег-бүле санында, а 6 бажында телевизор бар. Ынчангаш республика найысылалынга болгулаан хурал-суглаа, бистиң улуг чуртувуста болгаш даштыкыда болуушкуннарны малчыннар сонуурган турар.

Малчыннарның социалистиг чарыышның түнелин чоокта чаа үндүрдүвүс. Оон тиилекчизи хөөчүн кадарны Александр Белекмаа болду. Ол төрүүр үүс хойга онаштыр 102,5 хураганы өстүрген болгаш хой бүрүзүнден 3,6 килограмм дукту бо чылын кыргып алган. Хойжу бригадада партия эге организациязының секретары эш Белекмаа бодунуң үлегерин өске малчыннарга шак мынчаар көргүскен. Оон Борбуй-оол, Оюн Даваа болган өске-даа коммунистер оон үлегерин эдерип, багай эвес ажылдап турарлар.

Социалистиг чарыштың түнелин үндүрүп турда, инек кадарчылары Ооржак Доржу биле Оюн Самданның, саанчылар Зинаида Реодько биле Галина Корзун болгаш он-оң мурнакчыларның аттарын малчыннар чоргаарал-биле адап турганнар.

Бистиң «Межегей» совхоз бо юбилейлиг чылда күрүнеге тараа дужаарының планын ийи катап ажыр, дуктуун 108 хуу, эттинин база оранчок ажыр күүсеткен, А сүт планы чоокку хүннерде күүсеттинге бээр. Бо дээрге бистиң ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык үүс чыл болур оонга күш-ажылчы белээвис-тир.

Мал ажылының продукту-ларын көвүдедир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын чарлааны болгаш комбикормнар үлетпүрүүнүң ажылын экижидер деп турары бистиң партиивистың болгаш чазаавыстың малчыннарже сагын салыышкынының база бир көскү херечизи-дир. Аңаа бистиң малчыннарывыс күш-ажылчы чедишкиниг-биле харылаар.

В. ДАНДАР,
партком секретары.

Сорук кирген

Х. А. Базырның мурнакчы ажыл-херөө чүгле «Большевик» колхозта эвес, Барыын-Хемчик районда безин сураг-жаан. Оон боду, кадайы Бакыс ам 16 чыл иштинде иниттиниң ийлын онча-менди кадарып келген. Эрткен сески беш чылда оларның көргүзүглерин ортумаа-биле айтырга мындыг болган: төрүүр үүс башка онаштыр 106 хураган, хой бүрүзүнден-не 2500 грамм дук.

Хомушку Акаевич ажылында чедишкиниг-ни быжыглаан, тоску беш чылда улам бедик көргүзүглүг болурунга бүзүрелдиг. Бо чылын үүс башка хамаарыштыр 104 хураганы менди өстүрген, а бир хойдан-на 2900 грамм дукту алган. Оон кышка белеткели база эки: кажаалары чогуур өйүнде септээн, кыштаанда 160 центнер сигенни, 100 центнер көк суланы эккеп алган.

Кайда-даа, чурттун бүгү-ле черлериниде ажыл-ишчи улам хайыккан. Дүүнгүзүүдеи бөгүн, а даарта—оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга кижи бүрүзү чүткүлдүг. «Большевик» колхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Хомушку болгаш Бак-кыс Базырлар юбилейлиг чылда база-ла улуг сорук кирген ажылдап турар.

Х. ОТУГАШ.

Таныштырылга калбарган

Мал ажылының продукту-ларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында партилиын болгаш Чаазактың доктаалын бистиң Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң малчыннарынга партия комитединиң кежигүннери, профовилел, комсомол организациялаының активчилери баштайгы таныштырылгаларны кылганнар.

Көдээ ишчилер ол доктаалды улуг-биле деткин, чарыышка идепкейлиг киржир күзелин илергейлээннер. Ынчангаш амгы үеде малчыннар ортузунда социалистиг чарыышты улам калбарткан бис.

Бистиң совхоз бо чылын 2945 тонна эки шынарлыг мал чемин белеткээш, алган хүлээлгезин бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. Кыштагларже сиген, савар сөөргүлгези бүрүүнү-биле доозулган. Кызыл-Тайгада, Шеледе, Хоорай хойжу бригадаларда, Ак-Талдың сүт-бараан фермазында мал чеминиң курлавыры четчир. Хойжулардың, саанчыларның чүрттаар бажыннары эки септеттинген.

Бистиң совхозтуң саанчылары бо чылын күрүнеге 286 тонна сүт садар планын ам бүрүн күүсеткен. Мурнакчы саанчылар Моңгун Кара-кыс, Тюлюш Траня, олар эки түннелдерни чедип алганнар. Хойжулар Моңгун Сеткен-оол, Ховалыг Бады-Назын олар үүс хойга онаштыр 101 хураганны алган, бир хойдан-на ортумаа-биле 2500 грамм дукту кыргып алганнар.

Амгы үеде бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының негелделерин амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг чарыышты калбартып турган, иштиниң малын кыштан хүр ажырып, оон алыр продукцияны бүдүрерин болгаш белеткээрин улам көвүдедир бис.

Д. ТАСПААН.

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ VII ПЛЕНУМУ

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭЗИН БЕДИДЕР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

тынмайн барган. 28 тудуг организацияларының 14-түү кеҗээ ёзугаар планнарын күүсетпээн. Чуртталга тудуу ооҗум чоруп турар.

Тудугларның чамдык удуртукчулары, партия болгаш совет ажылдакчылар планнар күүсеттинмейн турарының чылдагаанын тудуг материалдарының, күш-ажыл курлавырының, автомобиль транспортунуң болгаш механизмнерниң чедиишпези-биле тайылбырлап турар. Ындыг үүлдер барын бар-да, харын. Ынчалзажок көл чылдагаан болза партияның Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының тудугларже чогуур кичээнгейни салбайн турары болур, тудугжу кадрларны шилип алырынче болгаш кижизидериче кошкак кичээнгей салып турар, план күүселдези дээш удуртукчуларга болгаш партия организацияларының секретарларынга негелде кошкак.

Кызылдың, Бай-Тайга, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарның хөй тудугларында тудугжуларның күш-ажылын багай организастаан, материал-техниктиг хандырылга эки таарыштынмаан. Чер болганда соңга шилип цементини, металлды, дилген материалдарны ажыр чарыгдап турар. Төөн-Хемчик, Таңды, Бай-Тайга болгаш Тес-Хем районнарның көдээ тудугларында туйбуну хөй-биле үреп турар. Чамдык объектилерде масса-политиктиг болгаш кижизидиге ажылы кошкак.

СЭКП область комитединиң пленумунга апрельде «Республикада капитал тудугну эжиндер талазы-биле партия организацияларының соругаларының дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген болгай. Хөй партия организациялары боттарының хуралдарынга, активтиге пленумнуң ажылынга түңнелдерни чугаалажып көрген, чогуур хемчеглерни алган, ооң түңнелинде коммунистерниң болгаш тудугжулар коллективтериниң идепкейи бедөөн, ажылга чогуур бурунгаар шимчөөшкиннер болган. Ынчалзажок чамдык партия организациялары, тудуглар удуртукчуларын пленумнуң шиитпирлериндеи чогуур түңнелдерни кылбаан, эрги хевээр ажылдан турарлар.

Бо чылдың тудуг программазын боттандырары дээш демисел тростерниң, эргелелдерниң, көжүп чоруур мехколонналарының бүгү партия организацияларының кичээнгейниң төвүге турар ужурлуг.

Ажыглалга кирер объектилерже күштү мөөнөп турган, оларны дүрген дужаарын хандырар, тудуг бүрүзүнде ажыл-херектиң чоруп турарын тодаргай сайгарып көөр херек. Ол талазы-биле «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелиниң парторганизациязы үлегерин көргүзүп турар. Удуртукчулар профөвилел болгаш комсомол организациялары-биле кады күрүне планын күүседирин хандырарынга дээштиг хемчеглерни ап чорудар аргалыг болган. Эргелелдиң коллективи сөөлгү үш чыл дургузында капитал тудугнуң хемчээлин ийи ажыг катап улгаттырган, тудуг-монтаж ажылдарының шыварын дыка бедиткен. Тудуг участоктарында көргүзүг материалдарын көрүштүг кылдыр дерээн, чарыштыр түңнелдерин ай санында үндүрүп турар. Мурнакчыларны эргелелдиң Хүндүлел дептеринде болгаш Хүндүлел самбразынга киирип келген. Ол бүгү күш-ажылдың норум-чурумун быжыглаарынга салдарны чедирген.

№ 463, 585, 586, 957 мехколонналар, «Тыва суг тудуг» трезинин № 1 КМК-зы, «Кызыл электротудуг» тудуг эргелели, «Сельхозтехниканың» септелге-тудуг эргелели болгаш өскелер-даа тудугнуң темпизин бедидип турар. Дорт чугаалаарга, кайда-ла партийжи ажыл бедик деңнелде чоруттунуп, удуртукчулар боттарының харысалгазын эки билип турар болдур, ында ажыл-херек чедиишкиннинг болуп турар-дыр.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунда оныа хчрысалгалыг соругалар турун турар. Беш чылдың дургузында көдээ ажыл-агый продукциязының хемчээлин олар 1,4 катап көвүдедир апаар. Амгы үеде беш чылдың ийнги чылы доостур чоокшулаан. Көдээнің ажыл-ишчилери мал болгаш чер ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазыбиле улуг ажылдарны кылып чорутканың борта чугаалаар херек деп иле́ткелчи оон ынай чугаалаан.

1972 чылда ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш специалистериниң эрес-шудургу күш-ажылы кайгамчык үреттүңнелдерлиг болганын иле́ткелчи айыткан. Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринге тараа база мал чеми культураларның бедик дүжүдүн остүрген, ону ой-шаанда эки шыварлыг ажаан ап, малдың бөдүүн болгаш чулуктуг чемин четчир кылдыр белеткеп алган. Тарааның нинти чыылдазы 294 муң тонна болган. Республика ындыг хөй тарааны кажан-даа бүдүрбээн эштө Попов чугаалаан. Күрүне шыгжамырынга Тываның тараажылары 132,3 муң тонна тарааны урган. Ол улус ажыл-агый планында көрдүнгенинден 2,2 катап хөй. Бистиң тараажыларывыстың ол чедиишкинин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС шилчиир Кызыл тук болгаш бирги чергениң акша шаңналы-биле демдеглээн. Ол ышкаш мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдазын республиканың колхозтары болгаш совхозтары ноябрь 15-теги медээни ёзугаар алырга, 93,1 хуу ажыра бергенин иле́ткелчи демдеглээн. Эрткен чылдың ол үезинге бодааргa эштө 2228, сүттү — 600 тоннаны хөйнү саткан. Ылаңгыя көдээ ажыл-агый продукциялары садар талазы-биле чылда бердинген онаалдаларын Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери бүрүн доозун алгаан оратор онзалан айыткан.

«Тиилелге», «Торгалыг», «Межегей», «Өөк», «Алдан-Маадыр», «Көк-Тей», «УТКА 25 чылы» совхозтарның, «Революцияның чалбыжы» колхозтуң парторганизациялары көдээ ишчилериниң ёзулуг дайынчы организакчылары болуп турарлар.

Ажылчы чоннарның дайынчы авангардының чижээнге «Тиилелге» совхозтуң партия организациязын иле́ткелчи адаан. Ооң хүрээлеңиде 119 коммунист бактаан турар, оларның 90-ны бүдүрүлгеде киржип, хөй кезии чаа чүүл эгелээшкиннериниң инициаторлары болуп, боттарының үлегер-чижээ-биле ажылчы массаларны сорук киирип турарын ол демдеглээн. Партия организацияларының хуралдарынга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының, коммунистериниң ролюн болгаш харысалгазын бедидериниң амыдыралчы айтырыгларын, социалистиг чарышты дээштиг болдурарын чугаалажып турары эки деп, эштө Попов иле́ткелинге айыткан. Организакчы болгаш политиктиг ажылды күштелдиргени ажыл-агыйны үре-түңнелдиг болдуруп турар.

Бригадаларның партия организацияларын, партия болуктарын удуртур, оларның бүдүрүлгечи ажыл-хереэн күштелдиреринге саадар чедиреринин талазы-биле партийжи дуржулганы «УТКА 25 чылы» совхозтуң парткому мөөнөп алган дээрзин иле́ткелчи демдеглээн. Ооң составында 102 коммунистиг дорт бригада парторганизациязы, алды партия болүү бар. Аңаа партия хуралдарын ой-шаанда эрттирип, партия амыдыралының болгаш совхоз бүдүрүлгезинин чугула айтырыгларын чугаалажып келген. Партком чарышты удуртуруп эжиндин, ооң массалыг база дээштиг болур чоруун чедип ап-шыдаан. Ажылдың түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, орта моральдыг болгаш материалдыг шаңналдарны чедимчелиг ажыглап турар.

Коллективте организакчы болгаш кижизидикчи ажылды «Алдан-Маадыр» совхозтуң партия организациязы база чедип алганын иле́ткелчи демдеглээн. Ында планныг онаалданы кижи бүрүзүнге чедирип, база материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин чедиишкиниг ажыглап турар. Бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарында ажыл-хереги ыяк билир, ол дээш сагыш човангыр, эрес-шудургу кижилерни тургускулаан. Оларның хөй кезии коммунистер. Бо партия организациязы совхоз бүдүрүлгезинге дээштиг салдарын чедирип турар. Ажыл-агый бо чылын күрүнеге тараа болгаш дук садарының планныг онаалдазын күүседип ап шыдаан. Ол совхоз тараа ажаан алышкынынга чедип алган чедиишкиннера дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинин болгаш ВЦСПС-тің шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчизи болган.

Ынчалза-даа чамдык совхозтарның болгаш колхозтарның партия организациялары, парткомнар четпес ажылдан турар дээрзин иле́ткелчи айыткан. Ындыг чавыс деңнелде болун турар парткомнар болгаш парторганизацияларга «Тес-Хем», «Шеңнээр», «Тыва» совхозтарның, Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң партия организацияларын ол хамаарыштырган. Олар план күүсеттинмейн кичээнгей салбайн, улуг четпестерни херексевейн келгеннер деп эштө Попов чугаалаан. Ооң түңнелинде нинти продукция бүдүрери, тараа болгаш мал чеми культураларның дүжүдү эвээжеп, малдың баш саны болгаш ооң продуктулуу оспейн турар.

Дүжүттүң кудулап турар чоруу чер ажылының культуразының куду болуп, агротехниктиг негелделерни сагыварын, тараа чаштырылгазын чүгле чазын удур чарган черлерге чорудуп, чажар пымырынга чедирбээн үрезинни ажыглап, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни төгериниң планын күүсетпейн турарында. Ындыг байдал ылаңгыя Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда бар деп иле́ткелчи айыткаш, ында тараа шөлдериниң ажаалда хайгааралы багай тургустунган деп чугаалаан. Тарылганың хөй кезиин чазын удур чарган черге чорудуп, үрезиниң 30—40 хуузу кондиция чок болуп, сугаттыг черлерни багай ажыглап, тарааның чайгы ажаалдазын чоруткайн турарын ол айыткан.

Иле́ткелчи оон ынай мал ажылында бар четпестерге доктаагаан. Мурнундагызы ышкаш мал ажылының чугула айтырыглары болур чем баазазы, кажаалар тудуу, тарып боозадылга болгаш уксажыдылга ажылы чергелиг үүлдер чедир шиитпирлеттинмейн турар, деп оратор демдеглээн.

Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, колхозтарда болгаш совхозтарда парткомнарның база парторганизациялардың кол кичээнгейни мал кыштаглаашкынынче утланган турар ужурлуг. Фермаларның мал чеми-биле хандырылган турарын, чедишпейн турар бөдүүн болгаш холумактыг чемнерни четчеләрин партийжи контрольга алыр болза-чогуур деп, ол айыткан. Көдаанар болгаш фермаларга мал чемин камналгалыг чарыгдарын, оларның суг-биле, одалга, электри-биле хандыртынгар турарын, малдың баш санын, ылаңгыя ооң чаш толун хорамчага таварыштырбас дээш коммунист бүрүзүнүң, удуртукчуларның, специалистерниң харысалгазын бедидерин чедип алган турар херек. Ажылчы чоннарны кижизидериниң талазы-биле ажылды күштелдирер, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тің мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазыбиле Бүгү-эвилел-социалистиг чарыжын калбартыр дугайында чоокта чаа үндүрген доктаалынга үндезилээш, социалистиг чарышты организаатаары чугула деп, иле́ткелчи онзалан демдеглээн.

Ооң ынай эштө Попов келир чылдың дүжүдүнүң дугайында амдыгааштан сагыш салза чогуур дээрзин, ажыл-агыйбүрүзү кондицялыг үрезинни турарын хандырар дээш ажылды партия организациялары боттандырып чорудар болза чогуур дээрзин айыткан. Ол ышкаш кышкы үеде техника септелгезин бүрүн доозун алыры чугула. Партия, профовилел, комсомол организацияларының соңгаарлаттынмас соругаларының бирээзи —бедик мергежилдиг механизатор кадрларны белеткээри болур.

Республиканың улус ажылагыйының хөгжүлдезинге автомобиль транспортунуң ролю улуг деп эштө Попов дөмдеглээш, ол адырыны, ында партия организацияларының ажылында четпестерни иле́реткен. Автотранспорттуң ажылын эжиндин, ооң ажыктыг чоруун бедидер талазыбиле бар арга-курлавырларны четче ажыглаарынче парторганизацияларны болгаш ажылагый удуртукчуларын ол кыйырган.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринче, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шиңгээдип алырынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүүн бедидеринче сагыш салын турар партия организацияларын иле́ткелчи мактаан. Бүдүрүлге чорудулгаларын автоматчыдарынче, механизастаарынче сагыш салын турар черлерге «Тыва даг-дүгү» биле «Тыва кобальт» комбинаттарның партия организацияларын ол адаан. Партия организацияларының шыңгыы контролюнун ачызында Каа-Хем болгаш Чадааанның хомур-даш разрезтеринде барын бүгү ажылдарны механизастаарын чедип алган. Ынчалза-даа бо чылдың он айларында күш-ажылдың бүдүрүкчүүн бедидериниң планын республиканың бүдүрүлгелериниң үштүң бири күүсетпейн барганы четпес деп иле́ткелчи демдеглээн. Харын-даа Тудут кезектери белеткээр комбинат, пиво заводу, Хову-Аксында хлеб заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу, даарныла комбинады болгаш өскe-даа чамдык бүдүрүлгелер ону эрткен чылдаазындан кудулаткан.

Бодунуң мобилизакчы ролюн күүседирде, коллективтиң өзөө болур дизе, партия организациязы быжыг, бир демниг турар ужурлуг дээрзин иле́ткелчи демдеглээн. Партия организациязының сырый холбаалыг, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуна ооң ролювүн бедиири чүгле партияның ишпикиниң ажылынын ылавылалдыг тургустунганындан, партийжи амыдыралдың демократтыг үндезиниерин болгаш нормаларын сагыырындан хамааржыр дээрзин эштө Попов айыткан. Партияның хүрээлециниң составын шыпар талазы-биле экижиндер дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизинин айтыышкынларын күүседири — партия организациязы бүрүзүнүң чугула сагыш човашкыны болур ужурлуг. Республиканын дыка хөй парторганизацияларында партияның хүрээлеңинге ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенцияның эң дээре төлөлекчилерин хүлээп алырынче кичээнгей салып турар. 1970 чылдың тос айларында партияга хүлээп алганнарның 33 хуузу ажылчыннар болуп турган болза, бо чылдың тос айларында хүлээп алганнарның 47,7 хуузу болган. Ол ышкаш колхозчуларның хуузу база улгаткан.

Ынчалза-даа партияның Кызыл хооркому болгаш чамдык райкомнар партия кежигүнүүнге хүлээп ап турарларының составының шыварынче сатыш салыр талазы-биле негелдени эге организациялардан кошкаткан дээрзин иле́ткелчи демдеглээн. Ылаңгыя партияга комсомол дамчыштыр хүлээп алыры кончуг эвээш. Чамдык парторганизациялар боттарының хүрээлецин остүүрериче шуут сагыш салбастаанын ол айыткан. Чижээ, Тыва электри четкизинде 580 ажыг кижи ажылдан турар хирезинде сөөлгү ийи чыл дургузында партияга чаңгыстаа кижи хүлээп албаан. Ол ышкаш «Тес-Хем», «Бурунгаар» совхозтарда, «Октябрь 14 чылы», «Хадың» колхозтарда, дыка хөй тудугларда, амыдырал хандырылга комбинаттарында партия организацияларының хүрээлеңи өспейн келген.

Республиканың партия организациялары бодунуң хүрээлеңинге шилип алышкынны таарыштыр көрүп, харысалгалыг участоктарга коммунистерни быжыглаышаан, ооңбиле чергелештир коммунистериниң идейлиг кижизидилгезиниң болгаш политиктиг дадыгышкынының талазы-биле хүн бүрү улуг ажылды чорудуп турар. Партияның область организациязының 20 хире хуузу аныяк коммунистер болуп турары-биле амгы үеде өөредилге онза чугула соругга бооп турар. СЭКП-ниң Кызыл хооркому, Төөн-Хемчик райкому болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң парткому аныяк коммунистербиле ажылдың чугула хевирлерин ажыглап турар. Оларда аныяк коммунистериниң школаларын тургускан, дыцнакчыларга партия хооркомунуң база райкомунуң, эге организацияларының секретарлары, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчулары иле́ткелдерни кылып берип, партияның хоочуннарыбиле ужуражыышкыннарны организастаан турар.

Ынчалзажок СЭКП-ниң чамдык райкомнары болгаш эге организациялары аныяк коммунистерни кижизидериниң талазы-биле шудургу ажылды чорутпайн турар. Чижээ, «Бүрен» совхозта партия эге организациязы СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр чолаачы Нехорошихти хүлээп алган. Кандидат стажын эртип турган, ол партияның база күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, арагалап турганы дээш ону партиядан үндүрген. «Большевик» совхозта парторганизацияда Монгуш дээрзин үш ай иштинде партия дадырын төлевээн база комсомол дадыырын самчыгдааны дээш СЭКП кежигүнүнге кандидаттан үндүрген.

СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, партия организациялары сөөлгү үеде коммунистерни кижизидериниң школазы, удуртулганың коллективтиг органы — партия хуралдарының ролюн бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар апарган. Оларны белеткээриниң болгаш эрттириниң практиказы сайзырааңгайжы турар. Парторганизацияларының амыдыралында болгаш ажыл-чорудулгазында эң чугула айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалажыр, шиитпирлеп турар. Ажылчын болгаш колхозчу коммунистериниң идепкейни бедидериниче онза кичээнгейни утландырган. Хуралдарны белеткээринге, шиитпирлер күүседизин контрольдаарынга оларны улам хөй-биле киириштирип турар апарган. Үндүрген шиитпирлериниң күүседизинин дугайында коммунистерге ой-ойде партком болгаш партия эге организациязының бюрозу информастаан бээр таарымчалыг практика чамдык районнарда тургустунган. Ол бүгү болза, коммунистериниң идепкейни болгаш харысалгазын бедидеринге идиг бооп турар.

Ооң-биле кады Кызылда, Барыын-Хемчикте, Каа-Хемде, Төөн-Хемчикте болгаш өскедаа районнарда чамдык партия организациялары хуралдар эрттириниң Уставта көрдүнген хүүсаазын сагыйвайн турар. Сентябрьда 53 парторганизацияга, октябрьда 19 организацияга хуралдар болбаан. Чамдыкта оларга коммунистер эвээш кээр болгаш идепкейн чавыс болдур, ужур-дузазы шоолуг эвес, чаңгыс аай хевирлиг айтырыгларны чугаалажыр, а партияның иштики амыдыралының, коллективтиг кижизидикчи болгаш политиктиг амыдыралының дугайында айтырыгларны четпес анализтеп, сайгарып көрүп турар.

Хуралдарга болган иле́ткелдерде болгаш саналдарда ажыл-агый чорудулгазының, политиктиг болгаш организаакчы ажылдың четпестериниге холбашкан принципиалдыг шүүмчүлел чок болгулаар. Шүүмчүлелди болгаш боттшүүмчүлелди калбартырыпга чамдык удуртукчу ажылдакчылар чогуур салдарны чедирбейн, коммунистериниң шүүмчүлелдерин болгаш саналдарын тоомча чокка көөр таварылгалар бар, а парторганизациялар ындыг фактыларга хамаарыштыр шыңгыы хемчеглерни албайн турар. Чижээ, харылзааның бүдүүлге-техниктиг эргелелиниң авторанспорт конторазының начальниги эш Гонтарь партия организациязының саналоналын тоовас, ажылдакчыларынга каржы-доңгун турган. Ооң шын эвес ажы-чаңының дугайын СЭКП Кызыл хооркомунга чугаалажып, баштайгы үеде беседалар кылыры-биле кызыгаарлаттынып турган. Партия организациязының шиитпирин тооп көрбес удуртукчулардан негелдени шыңгымырадыр херек.

«Принципиалдыг шүүмчүлелди болгаш бот-шүүмчүлелди калбаа-биле хөгжүдери дээрге партия организацияларының политика талазы-биле бышнаныны, партияның, чоннуң мурнунга боттарының хүлээлгезин шын билип турарының демлээ-дир» — деп СЭКП-ниң XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Партияда удуртукчуларга-даа база аваа кежигүннерге-даа бир домей чаңгыс аай сагылга-чурум турар.

Чамдык партия организацияларында кежигүн дадырын чогуур ойүнде төлевейн, ооң-биле партияның Уставын үреп турар коммунистерге чогуур хемчегни хүлээтпейн турар.

Партийжи даалгаларны, Уставтың негелделерин коммунистер канчаар күүседип турарының дугайында оларның чамдыктарының дыцнадыгларын алырын чамдык парторганизациялар практикалап турар. Ындыг контроль организакчы болгаш кижизидикчи улуг ужур-дузалыг. СЭКП-ниң Таңды, Бии-Хем, Эрзин болгаш өскe-даа райкомнары, чамдык парткомнар, парторганизациялар хуралдарга болгаш илевумнарга боттарының ажылының дугайын, мурнунда хүлээп алган шиитпирлерниң, шүүмчүлелдиг саналдарының күүседизинин дугайын коммунистерге ой-ойде информастаан берип турар. Ол дээргe кадрларны болгаш бүгү коммунистерни кижизидериниге чугула дээштиг чепсек болур.

Ынчанмыже ону чамдык черлерде багай тургускан. СЭКП Кызыл хооркому, Барыын-Хемчик, Төөн-Хемчик райкомнары партияның эрткен конференциязының сөөлүнде боттарының ажылынын дугайында коммунистерге отчёт кылбаан. Партия эге организацияларына коммунистериниң отчёттарын база информацияларын алырын кошкак практикалап турар.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың деңнелин бедидериниң бир чугула хевири болза бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарына коммунистерни таарыштыр тургузары болур. Сөөлгү үеде малчыннарның, саанчыларның, садыгда болгаш иштиниң чемненилгезинде ажылдакчыларның аразында коммунистериниң саны эвээш өскен. Ол болза планныг соруганы күүседиринге, цехтерге болгаш бригадаларга, фермаларга партийжи организакчы болгаш кижизидикчи ажылды күштелдиреринге таарымчалыг салдарны чедирген.

«Межегей», «Алдан-Маадыр», «Торгалыг» совхозтарда болгаш өскe-даа чөлдерде цехтериниң парторганизациязының эки ажылын кичээнгейге алыры чугула бооп турар. СЭКП обкомунуң партийжи-организаестыг ажылдар кылдын Таңды районда партболуктериниң ажылының дуржулганын өөреним, шиитпилештирип, нептереткен.

Даандырган ажыл-херек дээш коммунистериниң харысалгазын болгаш аңгардчы ролюн бедидериниң, идепкейин күштелдериниң улам-биз ажыктыг хевирлерин дилеп тывары партиянның область организациязының бүгү звеноларының ажылынга бир кол угланыышкын болу берген. «Партия документилерин солуур дугайында» СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалы-биле хөлбаштыр ол айтырыгның ужур-дузазы онза улуг бооп турар. Ооң-биле чергелештир партдокументилерин солуурунга белеткелдерге улуг четпестер бар бооп турар. Чамдык парторганизациялар май Пленумунуң доктаалын чугаалажыр хуралдарны чогуур белеткел чокка эрттирген, оларга принципиалдыг шүүмчүлел болгаш бот-шүүмчүлел эвээш болган.

Коммунистериниң идепкейин бедидериниге партболуктериниң ролю аажок улуг, республиканда оларның саны 234 чедип турар. Боттарының составының талазы-биле хөй эвес болза-даа, олар коллективтериниң өзөө база авангарды болбушаан, оларның ажыл-чорудулгазында күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи дээштиг салдарны чедирип турар. «Саян» совхозтуң Могай фермазында, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде хойжу бригадазында, аэропортта болгаш өскедаа чөлдерде партболуктер эки ажылдан турар. Ынчалзажок хөй-хөй партболуктер кошкак ажылдан, практиктиг ажыл-херекке боттуг дуза чедирбейн турар. Чижээ, пассажирлер АТБ-зинде 3 партболуктуң кайызы-даа ажылдавайн турар. СЭКП райкомнарының хөй кезии партболук организакчыларының өөредилгезин болур-чогууру-биле организастаан шыдаваан.

Коммунистерни болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидериге партийжи даалгалар чугула рольду ойнаар. Коммунистериниң хөй кезии хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржип, ажылчы чоннарның хүндүткелин чедип алган. Ынчалзажок чамдык коммунистер четпестер-биле эптежип орар, хөй-ниитиниң болгаш парторганизацияның ажылынга идепкейлиг киришпес таварылгалар бар. Партияның чамдык организациялары бо талазы-биле негелдени кошадып, арагалап, социалистиг өнчүү оорлап, албан дужаалын соора ажыглап турар кижилерге хамаарыштыр шыңгыы хемчеглерни албайн турар.

Парторганизация бүрүзүнүң ажылының чедиишкинин ооң удуртукчузунуң политиктиг деңнелинден, принципиалдыг чоруундан, инициативазындан улуу-биле хамааржыр. Партия хооркому болгаш райкомнар партия организацияларынга соңгуткан активтиг өөредилгезинче доктаамал кичээнгейни салып келген. Ам партия эге организацияларының секретарларының 88,2 хуузу дээди, доосааан дээди болгаш ортумак эртемниг, оларның хөйү улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының специалистери. Парторганизациялар секретарларын база оларның оралакчыларын өөредириниң тодаргай системазы тургустунган. Партия хооркомунуң болгаш райкомнарының чанында партактивтиң школалары ажылдан, оларның ажыл мергежилиниң аайы-биле семинарларны эрттирип турар.

Ам үеде бисте парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар дооступ турар. Хөй-хөй партия эге организацияларының секретарларында дуржулгазы эвээш чаа кижилер соңгуткан. Оларны партийжи удуртулганың уран аргазынга шыдамыккай, шудургу өөредир, партия тургузуунуң теориязын болгаш практиказын шиңгээдип алырынга оларга дузалаар херек.

Партия хооркомунуң, райкомнарның болгаш эге организацияларның комсомолду удуртун түрарында улуг четпестер бар. Аныяктарны коммунистиг идейлиг чоруккa, совет патриотизминиң, интернационализмниң ёзузунга, бедик организастыг болгаш сагылга-чурумнуг болурунга кижилер дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирин көшкак боттандырын турар. Комсомол организацияларының ажылын хуралдарга чугаалаанын турза-даа эренгей шиитпирлер хүлээп алыр болгаш оларның күүседизин контрольдавайн турар. Комсомолчуларның болгаш аныяктарның өөредилгезинче чогуур кичээнгей салбайн турар.

Советтерде, профовиледе-ринде, комсомолда, улусчу контроль органнарында, коммунистериниң ажылын эң чугула партийжи даалга кылдыр көөр болгаш ону олар үлегерлиг күүсеткен турарын чедип алыр херек.

Партия обкому СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин күүсетпишаан, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге партия организацияларының ролюн көдүрериниче партия хооркомунуң болгаш райкомнарының ажыл-чорудулгазын угландырын турар. Партия организацияларының пропагандисчи болгаш политмассалыг ажылының кол утка-шыварын чүл дизе, СЭКП-ниң XXIV съездизинин материалдарын, теоретиктиг болгаш политиктиг айтырыгларны ажылчы чоннарның хамызы-биле өөренирине угландырары болур.

Марксизчи-ленинчи теориянны пропагаздаалаарынга, ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның болгаш аныяктарның коммунистиг мировоззреннезин хевирлээрге кол черин партийжи өөредилгениң болгаш комсомол чырыдышкынының системазы эзелеп турар. Чаа өөредилге чылынга белеткелди чер-черде партия эге организациялары чогуур деңнелге чоруткан. Республикада партия өөредилгезинин бүгү хевирлериниде 17300 кижи хаара туттунган, оларның 8785-и партия кежигүннери болгаш СЭКП кежигүнүнүнге кандидаттар болуп турар. Ол дээргe областың партия организациязының хүрээлениниң 84,5 хуузу болур. Ол ышкаш бир муң ажыг коммунистер коммунистиг күш-ажыл школаларында, экономиктиг өөредилге системазында өөренип турар. Кызылдың, Хову-Аксының, Каа-Хем, Таңды болгаш өске-даа чамдык районнарның политшколаларында кичээлдер организастыг бедик деңнелде эртип турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың парткому партия эге организацияларында партия өөредилгезинин чоруп турарын үргүлүү контрольдап турар.

Бо бүгү-биле чергелештир коммунистериниң политөөредилгези чер бүрүзүнде бедик деңнелде организастаттынган деп болбас. Ылаңгыя мал ажылында коммунистериниң политөөредилгезинин деңнели чавыс. Эрзин, Төөн-Хемчик, Бии-Хем районнарда политөөредилгеде хаара туттунганнарның хүүзу эвээш. Чамдык партия организациялары өөредилге чылы эгелеп турда инити айтырыгларны чугаалажып каары-биле организасмассалыг ажылды кызыгаарлап каан. Чаа беш чылда коллективтиг мурнунда салдынган соругалар-биле политиктиг өөредилгени хөлбавайн турарының эвээш эвес чижектери база бар.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче угланыышкын болза ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин шыңгыы экижидерин негеп турар. СЭКП ТК-ның бо талазы-биле шиитпирин күүсетпишаан, республиканың партия организациязы бо чугула участоктуң ажылын удуртуп башкарарын элээн экижиткен. Эрткен чылын 9400 кижи экономиктиг өөредилгеге хаара туттунган турган болза, бо чылын 15 муң кижи экономиктиг өөредилге системазында өөренип турар. Экономика айтырыгларын өөренип турар кижилериниң саны өскен, оларның мергежил талазы-биле шынары база бедөөн. Ол ышкаш өөредилгени организастаарының, ону чорударының шынары, методиказы экижээн.

Политиктиг чырыдышкын, экономиктиг өөредилге-биле чергелештир ажылчы чоннарны кижизидип дадыктырарының өске-даа масса-политиктиг ажылдары чугула рольду ойнап турар. Парлалга, телевидение, радио ышкаш массалыг пропаганданың күүлүг чепсектери-биле чергелештир кижилерге лекториуң, иле́ткелчиниң, политинформаторнуң, агитаторнуң состери улуг салдарлыг болур дээрзин уттуп болбас херек.

Чонну политика талазы-биле информастаарының тодаргай системазы республикада тургустунган. 200 ажыг агитпунктуларда болгаш 840 агитквартирада масса-политиктиг ажылды чорудуп турар. Идейлиг кижизидилгени 7500 агитатор, 2000 политинформатор, 1600 пропагандист организастап турар. Ол күштерни шын хуваар, оларның ажылын хүн бүрү тодаргай удуртур болза, кижизидиг ажылы коскүзүбиле бурунгаарлаар.

Удуртукчу кадрлар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар идей-кижизидилгеге ажылга идепкейлиг киржир ужурлуг. Республикада удуртур ажылдакчылардың, улус ажыл-агыйының специалистериниң хөй нурузу лекторлар, иле́ткелчилер, пропагандистер болуп, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ынчалза-даа чамдык черлерде удуртукчу ажылдакчыларның идей-кижизидилгеге ажылга хууда киржилгени чедир үнелевейн баарының фактылары бар. Чоон-Хемчик районнуң удуртукчу ажылдакчылары болгаш специалистери чон мурнунга политиктиг иле́ткелдерни кылбайн турар.

Аныяктар ортузунга ажылче кичээнгейни күштелдиреринде, оларны совет улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга кижизидери чугула.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидериниң магалыг школазы болза социалистиг чарыш болур. «Социалистиг чарышты организастаарын үлам экижидер дугайында» доктаалында СЭКП ТК чарышты партияның экономиктиг политиказының кол кол угланыышкынын-биле ханы холбаарының соругазын салган болгай. Ажыл-агый чорудулгаының чаа байдалдарында чаржын турарлардан чүгле сан-түү талазы-биле көргүзүүлерни экижидери негеттинер эвес, кижиниң күш-ажылчы ачы-хавыяазын, ооң ажылының ажыктыын көргүзери-биле мурнакчыларга деткимче көргүзериниң аргаларын ажыглаары чугула. Күш-ажылдың алдар-хүндүзүн көдүрери, ниитиниң эрге-ажыы дээш ажылдаарының эргежок чугулазын медереп-билириниге кижилерни чаңчыктырары, ажылчы кижиниң күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүн ооң мөзүзү болдурары — партия организацияларының идей-кижизидилгеге ажылының кол соругалары болур.

Партия эге организацияларының идепкейлин, дайынчы арга-шинээзин оларны хоорайның болгаш районнуң партия комитеттери канчаар удуртун, башкарын турарындан хамааржыр. Партия комитеттери эге организацияларга, цехтиң партия организацияларына, партболуктерге даянып, оларның ажыл-чорудулгазын ханы өөренип, оларга дузалажып, партия активиниң кадрларын кижизидип турар черлерде ажыл-херек чедиишкиниг болур дээрзин ажыглап турар.

СЭКП Бии-Хем болгаш Каа-Хем райкомнарының партия эге организацияларын удуртун турарының стили шак ыдыг. Эге организацияларны организас-политиктиг тала-биле быжыглаарынче партияның Кызыл хооркому улуг кичээнгейни салып турар. Хоорком сөөлгү үеде партияга кежигүн хүлээп алырының, аныяк коммунистерни кижизидериниң талазы-биле эге организацияларының ажылын кичээнгейлиг анализтеп көрген. Школаларда өөредилге-кижизидилгеге ажылды экижидеринге школаларын партия организацияларының салдарын күштелдирген. Ол айтырыгларны СЭКП хооркомунуң пленумнарынга чугаалашкан, парторганизацияларның ажылын экижидеринге хоорай комитединиң кежигүннери идепкейлиг киржип турар.

Эге организацияларны СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлеринге дүүштүр удуртур талазы-биле чамдык партия райкомнары четпес ажылдан турар. Чижээ, СЭКП Тес-Хем райкому мал ажылын хөгжүдериниң талазы-биле айтырыгны чугаалажып, ол талазы-биле эге организациялар секретарларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының отчёттарын удаа-дараа дыңнап келген. Ук ажылда ыыгыны четпестерни демдеглеп, хемчеглерни ажылдап, шиитпирлерни хүлээп ап турган. Ынчалза-даа оларны ымдыралга боттандырары-биле чер-черге организаанчы ажылды чогуур деңнелге тургузаашыдаа түүлел дээредевейн келген. Эге, цех организациязының ийикле партболуктуң ажылының дуржулгазын илереткен чаңгыс-даа доктаалды райком хүлээп албаан.

Хүлээп алган шиитпирлериниң күүседизин хынаарының эргежок чугулазының дугайында ленинчи айтыышкынны чамдык партия райкомнары, организациялар бегай күүседип турар. Чамдык шиитпирлерни организаачы

Тыванын кооператорларында

БАР АРГАЛАРНЫ ДЭЭШТИГ АЖЫГЛААР

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка Тыванын кооператорлары база бедик кодүрлүүшкүүнүг киржип турар.

Юбилейлиг чылдың он айлары эрткен. Олар боттарының кылган ижинде чедер-четпестерин анализтеп, чогуур түңнелди үндүрүп турар. Республиканың хой кооператив организациялары, бүдүрүлгелери боттарының планныг онаалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедишкиниг күүсеткилээн. Үүрмектен садар бараан саарылгазының он айларда планын элээн хой организациялар күүсеткен. Олар пландан ажыр 550 муң рубльдиг бараанын чонга саткан. Ол чедишкиннерге мурнакчы коллективтериниң кирген үлүг биче эвес.

Таңды, Каа-Хем, Эрзин, Бай-Тайга райполары, Сесерлиг сельпозу, «Тиилелге», «Элегес», «Найырал» совхозтарда ажылчын кооперациялары он айларда бараан саарылгазының планнарын чедишкиниг күүсеткен. Хереглекчилер ниитилелиниң системазында ниитизи-биле бо чылдың соолгу үш айларында бараан саарылгазының күүселдезин эки-жээн. Чылдың арткан айларында чедир кылдынмаан ажылдарже күштү мөөңнээш, чыл планының күүселдезин хандырар арга хереглекчилер ниитилелиниң системазында бар. Чөөн-Хемчик, Тоожу, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем райполары, «Чыраа-Бажы» совхозта ажылчын кооперациязы улуг хожудаашкынныг ажылдаан. Садыгның культуразын өскүдер, бараан саарылгазының планнарын күүседир дээш эргежок чугула хемчеглерни ол коллективтер алыр ужурлуглар.

Таңды райпозу (баштаар черииниң даргазы М. Коромыслова) соолгу он чылдар иштинде планныг онаалгаларын күүседир талазы-биле чедишкиниг ажылдан келген. Кооператив хөрөңгизин оорлаар болгаш, самчыгдаар, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле ыңгыы демиселди чоруткаш, ол хөрөңгилериниң камгалалын чогуур деңнелде тургускан. Ол коллектив он айларда бүгү садыг ажыл-агый болгаш саңхөө планнарын, социалистиг хүлээлгелерин чедишкиниг күүсеткен. Республиканың садыг организацияларының арызында социалистиг чарышка бо чылдың үшкү кварталында Таңды райпозу бирги черни эзлээн. СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш республиканың АТБ-зиниң ишчилери база эки көргүзүглелиг ажылдаан. Үшкү кварталда Кызыл хоорайның болгаш хереглекчилер ниитилелиниң бүдүрүлгелериниң арызында чарышка бирги черни эзлээш, СЭКП Кызыл хооркомунуң, республиканың потребсоюзтуң баштаар черииниң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын чаалап алган. Абаканның садыг баазазының, потребсоюзтуң үлетпүр комбинадының, универсалдыг белеткелдер баазазының, Эрзин райпозунуң коллективтери, Сесерлиг, Балгазын сельполарының белеткелчилери, Барыын-Хемчик райпозунуң ниитиниң чемненилгезинин ажылдакчылары чарыштың мурнуку одуруунда база кирген.

Кооператив организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң үүс-үүс мурнакчылары эки көргүзүглелиг ажылдан турар.

Бо юбилейлиг чылда республиканың кооперативиниң чамдык адырлары улам өзүп, хөгжүп, быжыккан. Ынчалзада чамдык коллективтериниң саң-хөө ажылында, кооперативтиң өнүүзүн оорлаар, самчыгдаар, ажыл-агыйжы эвес чорук-биле демиселге четпестер хой. Боттарының байдалдары болгаш аргалары бир дөмей турда-ла түңнелдери аңгы коллективтер бар. Үстүнде адаанывыс мурнакчы райполар, баазалар, организациялар он айларының планын чедишкиниг күүсеткен турда. «Чыраа-Бажы» совхозта ажылчын кооперациязы орулга кирериниң планын 12 хуу, «Тиилелге» совхозта ажылчын кооперациязы 28 хуу, «Сүт-Хөл» совхозта ажылчын кооперациязы 41 хуу, Тере-Хөл сельпозу 31 хуу күүсеткен. Саң-хөө талазы-биле берге байдалдар ында тургустунган.

Маңаа чижек кылдыр Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязын айтын болур. Ооң даргазы эш Сарыглар, улуг бухгалтери турган Достай-оол 100 муң рубльдиг бараанарын янзы-бүрү организацияларга өртөөн төлетпейн үндүрүп берген. Ооң түңнелинде ажылчын кооперациязы саң-хөө талазы-биле берге байдалда кирген. Ооң аңгыда, күрбанкыга болгаш бараанар алган черлеринге хуусаазын эрттирген өрелиг болуп, хой муң рубль түңнүг хөөнү болгаш хууну төлеп берген болуп турар.

База бир чижек. Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязындан Чадааның сүт заводу 1500 килограмм саржагын өртөөн төледип алгаш херек кырында үүлгө 200 килограммны берген турда, кооперацияның садыг килдизиниң эргелекчизи эш Куулар документ тургузарда харыысалга чогун көргүскен. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем райполарында, «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Тиилелге» совхозтарда ажылчын кооперацияларында дудагдалдар, оре, самчыгдалдар ам-даа бар.

Сөолгү үеде Чөөн-Хемчик райпозунда байдал баксыраан. Өре-дудагдалдарны төледип алыр ажыл ында оожум. Черчер Советтери, суд-истелге органнары, хой-ниити мындыг четпестер-биле шиитпирлиг демиселди чорудар ужурлуг.

Улус ажыл-агыйының кандыг-даа адырын быжыг саңхөө чокка чедишкиниг хөгжүдери берге. Ындыг турбуже, кооперативтиң чамдык организациялары бо чугула айтырыгже ам-даа кошкан кичээнгей салып турар. Бо чорук ажыл-чорудулгага багай салдарлыг.

Бараанарны сөөртүп алырда, садарда чонуң хереглелиниң үчүдүн өөренин көрбес таварылгалар хой. Ооң уламындан бараанар саарылгазы оожумнаар, хой бараанар нормадан ажыр артын калыр. Кирген орулганы ой-шаанда дужаавас, хуучулар дадывырын чыырының болгаш орулга кирериниң планын күүсетпес, саарылга хөрөңгилерин өре-шире төлөөринге кирер, капитал салыышкынарын пландан ажыр чарыгдаар чоруктар болгаш өске-даа шын эвес чарыгдалдар саң-хөө талазы-биле бергедээшкиннерге таварыштырар.

Кооператив организациялары бараанарны чонга кредитке садып, чаагай үүлени бүдүрүп турар болгай. Садып алыкчыларның хой кезин кредитке алган бараанарының өртөөн ой-шаанда төлеп берип турар. Ынчалза-даа өрезин ак сеткилдин-биле төлөөриниң янзы-бүрү арга-биле ойталаар ийи-чаңгыс кижилер бар. Ооң түңнелинде бо чылдың октябрь 1-де байдал-биле алырга хереглекчилер ниитилелиниң системазында кредитке саткан бараанар өртөө өрениң түңү 320 муң рубль чедип турар.

Респотребсоюзтуң баштаар чери үстүнде айыткан четпестерни болгаш өске-даа шиитпирлезе чогуур айтырыгларны тодаргай чугаалажыр талазы-биле берге байдалда кирген. Ооң түңнелинде ажылчын кооперациязы саң-хөө талазы-биле берге байдалда кирген. Ооң аңгыда, күрбанкыга болгаш бараанар алган черлеринге хуусаазын эрттирген өрелиг болуп, хой муң рубль түңнүг хөөнү болгаш хууну төлеп берген болуп турар.

Республиканың кооператив организацияларының ажылдакчылары боттарының ажылының түңнелдерин шүгүмчүлекчи өзу-биле ханы анализтеп, четпестерин чыл төнчүзүнге чедир бүрүн чайлаткаш, планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседириниң бар аргаларын ажыглаар ужурлуг.

А. СИДОРКИН,
Респотребсоюзтуң баштаар черииниң кежигүнү.

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӨӨЛЕРИ—ВЕНГРИЯДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

улузунуң-даа венгр-совет найыралды быжыглаарынче угланган күүсениишкиннерин Совет Эвилелинде бедии-биле үнелеп көрүп турар бис. Бистиң ийи партияның кады кылып чоруткан ажылының ачызында СЭКП-ниң болгаш ВСАП-тың аразында коммунистиг ёзунуң эп-сеткил каттыжыышкыны болгаш чаңгыс эви, бистиң күрүнелеривистиң политиктиг эвилели, совет болгаш венгр улустуң акы-дуңма найыралы бистиң кады чедип алган чаалап алыышкыннарывыс болуп, делегей амыдыралының чугула фактору бооп турарында удуртукчу, интернационалисчи-коммунист, Силерниң салыышкыныңар база эвээш эвес бар. Силерниң удуртулгаңар-биле ВСАП ТК-нын чорудуп турары интернационалчы политиказы бистиң социалистиг дем каттыштырылгавыстын болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң быжыгарынга дыка улуг идигни берип турар. Ындыг политика дээш делегейниң дыка хой чурттарының ажылчы чоннары Венгрияны улуг хүндүткел-биле көрүп турар.

Бистер шуптувус Силерни улус мурнунга болгаш улус-биле сырый харылзааның харыысалгазын бедии-биле үнелээр, ажылчы чоннарның күзел-соруун билир удуртукчу кылдыр көрүп турар бис.

Бо бүгүнүн ужурундан, эш Кадар, Силерни бодунарның төрээн чуртунарда болгаш социалистиг Венгрияның бүгүле шынчы өнүктери-даа хүндүлеп көрүп турар-дыр.

Венгр Улус Республика ВСАП-тың Х съездизинин салганы улуг сорулгаларны шиитпирлеп турар. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы, оон Төп Комитеди ышкаш ындыг шылгарангай удуртукчулуг, эш Кадар, Силер ышкаш ындыг шылгарангай ажылдакчыларлыг венгр улус ол сорулгаларны чедишкиниг күүседир болгаш Венгрияга социализмни долузу-биле тудуп тургузарының оруунга венгр улус чаа улуг базымны кылыр дээрзинге бүзүрээр бис.

Социализмниң болгаш тайбыының хөрээ дээш, венгр улустун аас-кежии дээш Силерниң демиселиңерге бистиң венгр өнүктеривис-биле кажан-кеззээде кады бис. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Аңаа олурганнарның изиг адыш часкаашкыны бооп турда, эш Л. И. Брежнев орденни эш Я. Кадарга тывыскаш, ону акы-дуңма ёзузу-биле, чүректин ханызындан куспактаан.

Эргим эш Янош Кадар!

Силерге Ленин орденин тыпсыр хүндүлүг даалга меңээ бнлашкан чүве, ынчангаш ол өөрүшкүлүг даалганы улуг сеткил ханыышкыны-биле күүседип тур мен.

Мооң-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чүректің ең ханызындан, акы-дуңма ёзунуң байыр чедириишкинин хүлээп ап көрүңер. Силер, бодунарның 60 хар харлааныңарны хой-хой чогаадыкчы планнарлыг, омаксергек болгаш күштүг-шыырак-даа уткаан силер. Хой-хой чылдарда каң-кадык чурттаарынарны болгаш социалистиг Венгрияның чаагай чоруу дээш, совет-венгр найыралды улам быжыглаар дээш бодунарның ажыл-чорудулганарга чаа-чаа чедишкиниг болурунарны, бистиң дайынчы өнүүвүс болгаш эживис, Силерге бистиң партияның, бүгү совет кижилерниң өмүнээзинден күзеп тур бис.

Харыы кылдыр эш Я. Кадар чүве чугаалаан.

Эш Я. КАДАРНЫҢ чугаазы

Эргим эш Брежнев!

Эргим эштер!

Кым-даа болза бодунуң хуу херектеринге бодунуң-на дужун харавас чүве болгай, мен база-ла ындыг мен. Ынчангаш мен ам чүү күзеп, бодан турарымны чугаалаксап тур мен. Бо шаңналды мээн ачы-хавыаамдан-даа улуг үнелээшкин-дир деп көрүп тур мен, ынчангаш ол дээш СЭКП Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунга ханызы-биле өөрүп, четтирип тур мен.

Мен коммунист кижи болгай мен, бистиң идеалдарывыс-даа ындыг, ынчангаш кажан-даа бодумнун хуум бодап ажылдан чорбаан мен. Мен шаг-шаандан тура-ла өске бүгү венгр коммунистер-биле кады, социализмниң бүзүредиг талалакчылары-биле кады ажылдап келдим. Чогум-на ынчангаш Силериниң маңаа, меңээ хамаарыштыр чугаалаан макталдыг сөстерни колдуунда-ла социализм тургузуп турар венгр коммунистерге, венгр ажылчыныларга, венгр улуска хамаарышкан деп көөр мен. Ол дээш Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязынга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге катап-катап өөрүп четтирдим.

Эргим эш Брежнев, Силер бо хүндүлүг шаңналды бодунар меңээ тывысканынар дээш шылгаттынган соратник болгаш өнүк Силерге өөрүп четтиргенимни илередиксеп тур мен. Мен болза, шынап-ла шагдан тура бүзүредиг коммунист кижи болгай мен, ындыг апарганымдан бээр-ле Совет Эвилелиниң болгаш венгр-совет найыралдың шынчы талалакчызы апарган мен, ол ындыг болбас-даа аргазы чок. Мооң-даа сонгаар ындыг бооп артар-даа мен.

Бо бедик шаңнал дээш база катап өөрүп четтирдим. Эң ылангыя Силериниң бүгүн чугаалаан эки күзелинер дээш онза өөрүп четтирдим, эргим эш Брежнев. Мен бодум талам-дан база-ла ынчаар харылаксап тур мен. Хамыктын мурнунда Силерге, эргим эш Брежнев, мында олуруп турар бүгү совет өнүктерге, бүгү совет акы-дуңмаларга үүректің бүгү ханызындан эн эки чүүдерни күзеп тур мен. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Эш Я. Кадарның дээди шаңнал-биле шаңнатканынга таварыштыр аңаа совет партия-чазак төлөөлериниң кежигүннери, венгр удуртукчулар үүректің ханызындан байыр чедирген.

Маадырларның тураскаалдарынга чечектер салган

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Маадырлар шөлүнге ноябрь 27-де хоорайның ажылчы чонунуң, массалыг болгаш хой-ниити организацияларының төлөөлекчилери, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының хоорай комитединиң удуртукчулары чыылган. Хүндүлелдин шериг таңнылын чыскааган.

Аңаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневке баштаткан ССРЭ-ниң партия-чазак төлөөлери келген.

Боттарының Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге өлген венгр маадырларның тураскаалынга эш Л. И. Брежнев, совет партия-чазак төлөөлериниң кежигүннери байырлыг байдалга чечек салган.

Венгрияны фашизмден хостаары дээш тулчуушкунга өлген совет дайынчыларга чогуур хүндүткелди бараалгадыр дээш, совет төлөөлер Хосталга шөлүнге чорупкан.

Беш-адыр сылдыс баштыг тураскаал суургазының дезүнге Совет Эвилелиниң партия-чазак төлөөлериниң удуртукчузу Л. И. Брежнев, төлөөлериниң кежигүннери чечек салган. Ук чечектің кожаазында: «Венгрияны фашистиг дарлалдан хостаары дээш тулчуушкуннарга өлген совет дайынчыларга» деп бижээн.

Будапештиниң ол Шөлге чыыларган ажылчы чону эш Л. И. Брежневке, совет партия-чазак төлөөлериниң кежигүннеринге диңмиттиг адыш часкап байыр чедирген.

Делегей бо хүннерде

Хөй талалыг сүмележилгелер

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырарынга белеткениринге хамаарышкан хой талалыг сүмележилгелериниң өөлчеглиг хуралы «Диполи» залга болган.

Хуралга 34 чурттуң төлөөлекчилери киришкен. Хой талалыг сүмележилгелериниң ажылын организастаарынга хамаарышкан айтырыгларны ук хуралга чугаалашкан.

ПКАП ТК-зының пленуму

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Геректи даргалааны-биле Варшавага Польшаның каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң VII пленуму ажылдап эгелээн.

ПАП агентилелдиг дыңнатканын ёзугаар алырга, пленумда аныяктар ортузунга чорудар ажылдың айтырыгларын чугаалажып турар.

ССРЭ-ниң камгалал министри Францияда

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның национал камгалалының күрүне министри М. Дебрениң чалааның ёзугаар ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко албанның аян-чоруун кылып Парижте чеде берген.

Парижтиң Ле Бурже аэродромунга А. А. Гречкону Францияның национал камгалалының күрүне министри М. Дебре, өске-даа албан кижилери уткаан.

Парижтиң аныяктарының хуралы

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның коммунистиг аныяктар шимчээшкининиң Вьетнам Демократтыг Республикага чораан төлөөлери боттарының аңаа аян-чоруунуң дугайын француз найысылалдың аныяктарының хуралынга илеткээн. Америк агрессорларга болгаш оларның сайгончу чалчаларынга удур демиселге боттарының хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын камгалаарынга маадырлыг вьетнам улустуң быжыг шиитпирлиин ол шимчээшкининиң Кол секретары Ролан Фаваро болгаш төлөөлериниң өске-даа кижилери онзалап демдеглээнер. Ол хуралга сөс ап, чүве чугаалаан кижилер Вьетнамның улузунуң шынныг демиселинге боттарының долу эп-сеткил каттыштырылгазын илеретпишаан, Вьетнамда дайынны соксадырының болгаш тайбың ны катап тургузарының дугайында дугуржулгага Американың Каттышкан Штаттарының чазаа доп-дораан ат салган турарын негээннер.

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын бүгү хемчег-биле быжыглаар, оларның демиселинге политиктиг деткимчени болгаш материалдыг дузаламчыны калбартыр деп шиитпирни хуралдың кижижкилери хүлээп алганнар.

Чилиниң коммунистериниң сорулгазы

САНТЬЯГОДАН СЭТА-ның корреспондентизи **Р. Князев** дамчыткан:

Сантьягога Чилиниң Компартия ТК-зының өөлчеглиг пленуму ажылын дооскан. Ооң кижижкилери чурттуң иштики политиктиг байдалын үш хүн дургузунда анализтеп, келир чылдың мартта болур парламент сонгулдазынга Улусчу чаңгыс эптиг кандидаттарының тиилээрин чедип алыры — амгы үеде Чилиниң коммунистериниң кол сорулгазын чедип алырынга эргежок чугула хемчеглерни чугаалашкан.

Пленумга Чилиниң Компартия ТК-зының Политиктиг Комиссиязының кежигүнү Хорхе Инсунса түңнел сөс чугаалаан, сонгулда мурнунуң кампаниязын эрттирерин «сорулгаларның сорулгазы» дээн. Октябрьда болушкуннарга партия быжыккан, бүгү чуртта ажыл-херектиң боттуг байдалы бүгү улусчу чаңгыс эпке улам тодаргай билдинген. Боттарының алдагдалдарын, кошкак талаларын улам эки билгеш, олардан чогуур түңнел кылыр арганы чили революсчуларга бүдүрүлге эзлериниң «ажыл соксадыышкыны» дээр сылдаглаашкыны берген. Улусчу шимчээшкининиң кол күжү — улус массаларын мобилизастаарында, оларның чогаадыкчы идепкейин ажыглаарында деп чүвени октябрьда болган демисел көргүскен деп, Инсунса демдеглээн.

Хорхе Инсунса партияның организакчы ажылының хевирлерин үениң негелдерилерге таарыштырарын болгаш чуртта боттуг чаартылгаларга дүүштүр эде тургузарын база эргежок чугула деп демдеглээн.

Компартияның сонгулда мурнунда кампаниязының боттуг айтырыгларынче улуг кичээнгейни салган. Эрткен үеден улусчу чазакка таварышкан уржуктарның уламындан экономикага улуг бергедээшкиннер тыптып келгенинің чогум чылдагааннарын улуска тайылбырлап бээри дээш политиктиг демиселди калбартыры, сөолгу ийи чылдың дургузунда улуг чедишкиннерлиг болганывысты тайылбырлаары эң чугула сорулгавыс болур. Коммунистер «Ажылчы чонуң чаңгыс-даа балыдаашкының реаксылыг партияларның төлөөлекчилериниң бербес!» — деп лозунгуг болган турар ужурлуг деп, Х. Инсунса демдеглээн. Парламент сонгулдазы Чилиниң революсуг хөгжүлдезинин келир үезинге шиитпирлиг ужур-дузалыг. Улусчу чаңгыс эп кандидаттарының тиилелгези чуртка демократтыг хөгжүлдениң магадыллалы болур. Хаматы дайын болу бээр уржуктарны ол чайладыр, төрээн чурттун хамаарышпас эрге-шөлөөзин быжыглаар деп, Х. Инсунса медеглээн. Революциянын чили улуска ажыктыг хөгжүүрүн хандырар орук ол деп, Х. Инсунса түңнелинде чугаалаан.

Араатанзыг халдаашкын

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң фашисчи барыын үелдиглери чаа араатанзыг үүлгедиишкинни кылган. Чили найысылалдың кудумчуларынга боттарының организациязының кыйгырыгларын чыпшырып чоруп турган коммунистиг аныяктар эвилелинин бөлүк кежигүннеринче чепсектиг халдаашкын кылганнар. Чили комсомолчуларның бирээзин «Аунатеги» дээр ортумак школаның өөреникчизи он сес харлыг Хуан Ибаньес Матусту хол боозунуң частыр огу-биле будунче балыглаан.

Үүлгедиячилерниң ол чаа үүлгедиишкинге чурттун чону килеңнеп турар.

Човулаңныг индейлер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Элезиниг черлерде шөлүлге турлагларына чурттаар кылдыр үндүр сывырткан, ажылдан шыдаар бүгү индейлерниң бөтен 90 чедир хуузунга кылыр ажыл тывылбастаан. АКШ-тың ол үндезин чурттанчыларының араазында уругларының олуп хораары чуртта оон ортумак деңнелинден 2—3 катап ажыг. Телевидение дамчыдылгаазының «Чуртче топтап көөрге» деп программазын ёзугаар Навахо аймактың баштыңы П. Макдональд чонга чүве чугаалаан, америк индейлериниң көөргенчиг ыңдыг байдалга таварышканың херечилээр барымдаларны лижек кыздыр көргүскен.

Каттышкан Штаттарның бүгү биче буурай национолдарының эң дарлатканнарының бирээзинің ол төлөөлекчизи индейлериниң экономика талазы-биле берге байдалдың, шөлүткеннер чурттаар турлагларда кадык-камгалалының чавыс деңнелдиги, школа оран-саваларының чедишпезин чугаалаан.

Ай хуусаалыг курсче

СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң чанында партия-советтер ажылдакчыларының билиин бедидер ай хуусаалыг курста бистиң республикадан 11 кодээ Советтерниң күүскомнарының даргалары өөренип эгелээн.

Оларның иштинде күүскомнар даргаларына чаа соңгуткан: Бай-Тайганың Кызыл-Даг, Бии-Хемниң Өөк, Тес-Хемниң Берт-Даг, Кызыл-Чыраа, Каа-Хемниң Сиаим кодээ Советтериниң күүскомнарының даргалары эштер К. Күдерек, И. Паршаков, С. Сталь, Ч. Дажываа, В. Сиргин олар база бар. Курска өөренип эгелээн эштер совет тургузуг, хөөйлу-дүрүмнер талазы-биле боттарының билиин улам бедидер. СЭКП-ниң XXIV съездизинің материалдарынга үндезилээш бүдүрүлгенин, социал-культура тургузуушкунунуң бүгү адырларынга чер-чер Советтериниң ролюн улам бедидериниң сорулгалары-биле таныжар. Советтер ажылдакчыларының арга-дуржулгазының солчуушкунундан ажыктыг чүүлдерни база билип алырлар. Олар Красноярск крайның улуг үлетпүр бүдүрүлгелеринге баар болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга уткуштур хайныккан ажыл-ишти сонуургап көөрлер.

«Шынның» материалдарының изи-биле

Чоннуң чагыын хандырар

Мындыг эгелиг шүгүмчүлелдиг чагаа бо чылдың сентябрь 14-те үнген солунга парлаттынган. Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң төвүнде магазинде далгандан кылган чемнер аймаан, эзт болгаш балык аймаандан кылган консервалары чедирбейн турарының дугайында көдээ бижикчи А. Тавaа медээлеп бижээн.

Райпо баштаар черинин даргазының садыг талазы-биле оралакчызы эш Дамдын-оолдуң редакцияга дыңнатканы:

Райпо баштаар чери шүгүмчүлел парлаттынган соонда ук магазинде бараанарның ассортиментизин хынаары-биле товаровед Г. И. Грекованы чоруткан. Авторнуң чок деп бижип турары бараанары магазинде бар. Ынчангаш бо талазы-биле эш Грекова магазинде бар аъш-чем аймаанын болгаш үлетпүр бараанарының даңзызын тургускан. Тургустунган даңзыда бараанарлан аңгыда 20 муң рубльдиг өскедаа янзы-бүрү бараанары барын ол илереткен.

Редакциядан: райпо баштаар черииндеи келген харыыда хыналда кылган эш Грекованың тургускан даңзызын кошкан. Ында балык консерваларының аттарын чыскаап бижип тургаш авторнуң чок деп бижээни эттен кылган консервалардың болгаш далган аймаандан кылган чемнерниң барын ол даңзы көргүспейн барган.

ЧЫРЫК КЫПКАН

Бо чылдың октябрь 4-те үнген солунга «Улуг-Хая» совхозтун Хайыракан салбызынга ай ажыг үеде сайгылгаан кыпнаанын шүгүмчүлеп бижээн.

Совхозта ажылчын комитединин даргазы Ш. Шилимаанның биштин редакцияга дыңнатканы болза:

Суурнуң электри станциязының үрелгениннен чырык чок турган. Чаа тускай станцияны кылып, ажыглалда кирген, ам суур электри чырыы-биле хандыртынган.

ФРАНЦИЯ. Совет күрүнеиниң үндезилекчизи В. И. Ленинге тураскаалды ажыдарының байырлыг ёзулалы чурттуң эң соңгу талазында үлетпүр товү Валансьеннаның хоорай кыдында суурларының бирээзи Бевражка болган. Бевражтың хоорай ыагыргазының чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар В. И. Ленинниң тураскаалын делегейде эң улуг революцияның баштыңчызынга алдар кылдыр чаартын адаан парк девиекзэринде тургускан. Совет скульптор Н. А. Андреевтиң чогаалы — В. И. Ленинниң ол тураскаалын Бевраж коммунага белек кылдыр Совет чазак берген.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинге тураскаалды ажыдарының байырлыг ёзулалы.

О. КАРАСЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА ның фотохрониказы).

Алдын-оол ДАРЖАА.

(Уланчызы. Эгези № 276 «Шында»).

III.

ДҮНЕ ажылдаарга багай эвес чүве. Кежээ дораанна агаар сериидеп, сооп келирге, машина-техниканың шимээн-даажы хүндүскүден артык киткеп, кижиниң сагыш-сеткилин хайыктырып, «шиг-шиг, чиге-чиге!», «шаг-шаг, часпа-часпа!»— деп командалаарга, кижиниң холу чайгаар-ла дыңзыг туттунуп, шыңганнары күш кирип келир. Машинаның хааржаанче көрүнгеи караа, комбайнының соонче утлаан оду бистин ажылдаар черивисти чырыдып бөөр, машина биле комбайнның шимээнинин аайы-биле ол оттар кайы-даа чүктеп, канчалдыр-даа чырыткылаар, ыргыг-даа тывызык, шимчевгир прожектор кайда боор. Саарылган кызыл-тас ол прожекторнуң чырынга каш янзы көстүр, ону көрүп-ле турарга чамдыкта челээштелип-даа турган шыкаш апаар, ол арада өскелериндеи хоорук чаштаан борбак тараа чаакка кээп дээрге, артында-ла аарышкылыг, борбак долу каккан чүве дег, шынарлыг болбазыкпе.

Бир катап биске хөктүү кончуг чолаачы таварышкан дөгер даан. Үжелээн соңнугмурнуг базып олурувуста, кабинаның иштинге үрде таартпаан сесиигир бажы төчүңейнин каап, бисче көрүнмес-даа, машина ындында чүве сонуургаан хевирлиг олургаанна чүве. Базыр машина хааржаанга хүүректерни камныг салгаш, чинги сүргей үне халааш, холун сунарынга белеп тур. Эр кижи болгаштың ындыг ыйнаан, үргүлчү-ле эпчок черге чоруксаар, дузаргаа мырыңай амыр. Алга биле бис база чарлып чоруксавас бис, ынчангаш кабина үргүлчү хос чоруур.

Алга мээн колдуумдан салдына каапкаш, узаш-узаш кылдыр мурнан шурагылааш, каттырынчыы сүргей ээгин алгаш, мени чалап тур;

— Хүндүткелдин-биле моорланар, эргим Дарь! Ажылывыс эжизи дегет, арыы-даа дегет, бүдүнгүү-даа дегет, ыңдыг чоруу чогунгур эш-өөрну хүндүлевес аргажок.

Ужелээн машина хааржаанга олуруп алдывыс. Базыр кабина кырынга чудуруу-биле ийи-үш көң кылдыр дүжүрүп, беленивисти чолаачыга медээлеп кагды. Дээрде бора-бора булуттар кылыннап, соок хат борай үргүлеп каап, агаарның өскелии кончуг турган чүве. Олуруп-ла, олуруп-ла тур бис, чонаада-ла балдыр сыкпас Алла безин шимчевейн, аржылының шивейликкен дүйүүн чазып чадап, илдең-не шугулдап олурду, а чолаачывыс сураг, моторун-даа ажылдатпас, олура удуй берген-биле дөмей. Базыр биле бис шимчээр эвес бис, манап-ла ор бис. Алга аржылына баглап алгаш, черле дөстүнер ийикпе, кабина кырын көңгүредир соктап-соктап, ооң иштинче харангаш, алгыра-ла берди:

— Кара-хөк! Кара-хөк, кара-хөк!

Базыр шимчеш-даа диведи, ода берген куу шляпазын караанга чедир халыштай салып алган олурза-ла олур. Мен Аллаже элдепсиниң көрүп кагдым, ол-ла. Алга ийи холу-биле Базыр биле бис ийиник шоңектеривистен хары угда шеле тырткаш, эгиннеривистен куспактааш, баштарывысты үскүлештиріптер чаза чодуй, улай-улай айтырып эгеледи. Базыр харыылавас, мен «ийе» азы «чок» деп каап ор мен.

— Агаар чылыг-дыр бе?

— Ийе.

— Мынчан суг доңар бе?

— Чок.

— А дош тып ап болур бе?

— Ийе.

— Ол дош даштыгаа эрлир бе?

— Ийе.

— Эрээш бусталыр бе?

— Ийе.

— Бусталгаш кургаар бе?

— Ийе.

Бистиң чүтаавыс бичии уруглар оюну-ла дөгер даан. Алга болган чок-ла мынчаар ойнагылаар кижи чүве, боттарывыс келир үеде бичии уруглар-биле ажылдаар башкылар болур күзелдиг болганывыста, оюн деп чүвени үнелеп биле берген бис, оон ойталаар ужурувус-даа чок. Ынчалза-даа Алга бисти кайгатты:

— Бараа элдеп! Чолаачывыс эрээш, бусталгаш, кургап калган-дыр! Бараа элдеп!

Аайын тыпшайн ор бис.

— Доштан бүткен кижи болган-дыр! Бараа элдеп!

Ам көрүп көорүвүске, кабинада кижи чогул. Алланың баштаа бистиң сеткилиисти бичии чымчатса-даа, ызыг-түлүк кампанияга саат каткан чолаачыга шыжыгып эгелединис. Алга дүже халааш, шаннын бир ужунда чыр-шоң дүшкен каткы уунче узаңнадып кагды. Мен чолаачының дем хараның орган талазынче дап бердим.

Беш-даа баспайн чорааш, чолаачывыстың бажы артезиан кудук үгээниң артындан көстүп дээнин эскерип кагдым. Кижим узун шывык тудуп алган, оозун бир-ле черже кожаңнаткан, доңгаңнадыр дап берип каап, атпаңнадыр дедирленип каап, чай чок-ла ходелген турар мындыг. Чедо бөөримге, көк ыт, кара моортай ийи үтек азыы-биле хөрим аразында тырлы берген, сирбектежир-хербектежир-даа шаг чок кылдыр тутчуп-тутчуп шуут шимчевестээн, а чолаачывыс оларны хей черге албадап, хилинчектээн тур. Хорадааның кончуг-даа болза, таңывас кижи-биле хары-буруу чокка кыржы бөөр эвес, бодумну туттундум, ынчалаа-даа үнүмүү чымчадыл шыдавадым:

— Манай бердивис ацар.

— Бо эштерни кижизидип тур мен, дом.

— Мындыг өйде дөгер даан?

— Маргылдаавыс үзүп бер деп диледілер.

— Ол маргылдаа черле кайын доостур!

— Бо таварылгада үзүлгендир ийин, дом. Өөрүнге сөс чедирзин дээш, боларга медерел шиңгээттирип, типлелгемни быжыглап тур мен.

— Машина биле комбайн амы-тыпныг түвелер турган болаа, силерге харын медерел шиңгээттирип, күш-ажылдың сагылга-чурумун эки-ле быжыглаар турган боор!

Чолаачы менче бажын көдүрүп олурда, ооң арын-шырайынче-даа көрбейн, эргилгеш маңнаптым. Ооң хевирин бодаарымга, эгени бергени надең болду, мээн соомдан саат чокка ап четти. Мотор ходелги дег болганда-ла, машина турган черинден кожаш кылдыр шурааш, моң кымчы-биле кымчыладыпкан аът шыкаш, оңгул-чиңгил

— Чүге ээр кижи мен? Бодуң харын чүге кижи доктаа дып тур сен? Мен үлүг-нормалыг кижи-дир мен, дүрген хап турар ужурлуг, билдиң бе? Чүге кижи чиктелээр сен? Мойнум ажып тур, бичиимде бертинип чораан чыргам бар, сен кулугур кижи өлүрүп кааш, кайа чоруур сен? Кижи эттээн дээш база харылаар сен, эмчиге шинчидер мен, ана, аа-аа!

Чүве баксырады-ла, Базырга дузалажыр-дыр дээш, машинадан дүжүп чыдырымда, Алла шагда-ла черде барган, чолаачыже холуп кожаңнадыр-даа:

— Черде тараа төктү берген-дир, көрбес сен бе! Үе хайыралыг эвеспе, мээң соомдан челдирип олур.

Алла чүгүрүп ыңай болду. Базыр биле бис ооң соондан чоруптувус. Чолаачывыс кезек када чорчүп, медээлеп чоруй, часкаан тараа дүжүреринден чалгаарады ыйнаап, бо хап кеди. Ол аразында тараа төгүлген черни эвдепкен болдувус.

— Ол болбазыкле!— деп, чолаачы хыы хапып алгырадыр. Хап олурар чүвевисти. Адыш иштн тараа кайа-даа чытпас бе.

— Амыр-дыр сен, амыр-амыр!— деп,Алга алгырып чоруй, амырааны кончуг кыйгыра-дыр.— Бээр болуңар, бээр-бээр!

Баргаш, черге төктү берген тарааны камныы кончуг болуп алдывыс. Довурак холушпазын дээш, ырын үзүүлеп бөлдувус. Даарта хүндүс эки тура-биле домей-ле кээр, артканын эзлчег шагындан дашкаар ойде болуп алыр деп дугуруштувус-даа.

— Аксы-биле аал кожүрер-лер!— деп, чолаачы шоодадыр.—Мен харын силер-биле кады кел чыдар боор мен.

— Чадаг кээр бис — деп, Алга кагжып тур.— Кортпа, сүртеве, боттарывыс далгып чедип кээр бис.

Чолаачы эри хайны-дыр:

— Ам чаа бөлүп алган тараанар шоодай долбас де!

— А моон чеже хлеб үнер деп бодаар сен?— дээш, Базыр айтырыында харыы-даа манавайн, чолаачыны кабинаже чыпшыр ыя берди.—Адың кымыл аан, сээң?

— Чоор сеп?

— Адаарындан ыядыр сеп бе?

— Чоп ыядыр мен. Базар-ла дээр.

— Базыр бе?

— Базар, ийи дугаар слогта база «а». Паспортумда ынча деп бижип каап чүве.

— Мүн-дүр харын!— деп, Алга чугаага кириштп.— Мыңдыг чүвениң шолазы бистиң Базыр акывыстың адынан ылгалдыг болур ужурлуг. Чоп-тур, мүн-дүр! Мүн-дүр, мүн-дүр!

— А сен — дээш, Базыр Базарның чиктезинден сегирип ал часкаш, бодун туттунуп, доңгуун болгаш тода сөгледи:— А сен хлеб чокка чаңгыс-даа хүн шимчеп шыдавас сеп!

Ынча дээш, Базыр машина кырынче чииги-биле үне халыды. Чолаачы черле сыйбыг кижи: чаа-ла кабинаже сыңныш, кудуруун кызыпкан эник дег, ылым-чылым турган боду ам-на эри хайныы мени шап чыдыр:

— А сен, онзагай үнүүгбей, чүведен чугаалаар чүвениң. Кижи сагыжы оожургаар аан!

— Мен чүве чугаалаан болзумза — дээш, кара өжегеээн доктаан, Базарның сеткилин доюлдур маңады каапкаш, чаа-ла билиндир сотледим эвеспе:— ол-ла черинге өлүп каар сен. Билдиң бе? Хамык чүвени катап-катап эргилдир боданыр ал!

Чолаачы чүве ыыттавады. Алга биле бис Базыр акывыстың дузазы-биле машина кырынче үне халыштывыс. Машина демгизи дег, өпеш дивейн, оожум шимчээш, салгын-сырыны ийи чаңа кулбуртпушаан, шаңче тутсуп кагды. Ону бодаарга, чолаачыбиле үскүлежишкин халас артпээн, Базар бир-ле чүвени бодаан, элээн эгенген хире ийин.

(Уланчылыг).

ЧУРУКТА:— Овур районнуң бот-тывынгыр артистери иниги ыр күүселдезинде. Фото В. САВИНЫХТЫҢ.

Ээлчеглиг „Улуг-Хем“

«Улуг-Хем» деп чечен чогаал альманатынның эзлчеглиг 31-ги дугаары чырыкче үнген. Ук дугаарның мооң мурнунда үнүп турганнарындан опааланыр талалары хөй. Чүл дээрге, альманахтың бо дугаары бүрүнү-биле ССРЭ-ниң 50 чыл ою-ноңа турааскаттынган.

Бистиң бузулбас эвилелдиг, улуг Тоореэн чуртувустуң акыдулма шүлүкчүлериниң янзы-бүрү темаларга бижиттингеи уран-чечен шүлүктери хөй-биле парлаттынганы — өскелешпес төрел улустарның бот-боттарының аразында культура солчулгазының база бир чодаргай хереченги болур. Мында сураглыг совет шүлүкчүлериниң төрүттүгеи черлеринге, ынак чонунга, оларның кан дег эвинге турааскаттынган чогаалдар арбын. Ылангыя, делегейге тайбыңны быжыглаар, күш-ажылды алдаржыдар, улустарның чаңгыс эвин мактап ырлаарынче утланган чогаалдар альманахтың кол өзөөн тургузуп турар.

Чечен чогаалдың чаа дугаарында бистиң тыва чогаалчыларывыстың чогаалдары базаала көскүлеп черни эллеп турары өөрүнчүг.

Чогаалчы К. Кудажы «Үйгу чок Улуг-Хем» деп романындан чамдык эгелерни номчукчуларга бараалгаткан. Ол үзүндүлерде орус, тыва чоннуң кедизинде барын чаңгыс улуг от-бүлеге чурттаар ийи-ралының төрүттүнүп, ажылышты бир баг болуп алгаш кылырга бүдүнгүрүп, черле ынчаан ийи-ралдың улуг күштүүн чуруп көргүскен.

Хоотун-даа, чалыы-даа салгалдың чогаалчыларының чогаалдары-биле альманахты номчуп олура таныжар бис.

Уругларга таарыткан чогаалдарга М. Эргеитин, М. Эрес-оолдуң чечен чугаалары болгаш чамдык авторларның шүлүктери хамааржыр.

Критик Д. Кууларның «Тыва литературада өзек тема» деп түүлүнде бистиң литератураныста пайырал темазы кандыг янзылыг чыруттынып турарын тодалы-биле тайылбырлап турар.

Акы-дуңма шүлүкчүлериниң шүлүктерин тыва дылче очулдурарынга шүлүкчүлер Ю. Кюнзетеп, О. Сувакшит, К. Кудажы, В. Серен-оол болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкеннер.

Чаа үнүп келген «Улуг-Хемниң» арынныларындан номчукчу бүрүзү сеткилинге таарыжыр, солун чогаалдар-биле таныжар дээрзинге чигаиыг турбас.

ССРЭ-ниң аңдарлыг 50 чылынга бистиң чогаалчыларывыстың бир белээ — «Улуг-Хем» альманахтың чаа үнген 31-ги дугаары болур.

М. БАЯНОВИЧ.

БАЗА БИР МАСТЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитетиниң аныктарының сиңи школазының директору Болат Монгушович Чокпек бо чылдың августуң төөчүзүнде Кемерово хоорайга Александр Иваницкий аттыг шаңнал дээш Бүгү-овилелдиг хостут хүрешкеш, 52 килограмм деңзинге бирги черни бүзүрелдиг-биле алгаш, ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүседдикпин мооң мурнунда солунга дыңзаткан.

Дүүн республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитетинин даргазы Артаа Сендиевич Нурзет байырлаңчыг байдалга Болат Монгушевич Чокпекке хостут хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алганының шызылгазын, ССРЭ-ниң спорт мастериниң хөрек демдээ-биле кады тывыскан. Ынчангаш хостут хүрешке бистиң республикада база бир спорт мастери немешкен.

(Бистиң корр.).

Чаа солун шии

Туран хоорайда улусчу театр тургустунганының дугайында медээ эллеп кап чылдар мурнунда-ла республикага тарай берген. Ук театрның тургускан шилерини чүгле ол районнуң ажыл-ишчилеринге эвес, өске-даа районнарга база телевиденгеге көргүскүлээнин билир бис. Театрның репертуарынга хамаарыштыр ооң режиссёру Татьяна Евгеньевна Верещагина кысказы-биле мынчаар чугаалаан турар:

— Бистиң театрга тургускан шилерниң эң-де колу — К. Симоновтуң «Орус кижилери». Ол шыкаш бичии уругларга таарыштыр бижиттингеи А. Аксаковтуң «Кып кызыл чечекчигеш» деп тоолшиин база-ла чугула черни эллеп турар. Ниитизи-биле театрның репертуарында 10 чыгам шии кирип турар болгаш чаа, солун шилер чыл келген тудум-на немежин турар. Шилерге ойнаар талантылыг аныктар боттарының бот-идепкейин көдүрүп, чогаалыны санал-опалдарын кирпп турары өөрүнчүг. Оларның чижээнге № 1 школаның башкызы Юрий Дёмкинин хамаарыштырып болур. Ол шилерге ойнаарындан аңтыда, ооң чурук-каасталгазын кылырынга үлүг-хуузун кирпп келгеи. Аныктардан аңтыда школачыларның шии болүү бистиң театрның чанында ажылдап турар.

Чоокта чаа Культура бажыңының методизи Лариса Шаңмак база бир чаа шиини тургусканың комиссия улуг үнелеп-биле хүлээп алган. Ол болза, А. Софроновтуң амгы көдээниң амыдыралын көргүскеп «Эллептиг эмчи» деп каттырынчыг шиии болур. Театр ол комедияны ам районнуң клубтарынга болгаш Культура бажыңдарынга ойнаары-биле аттаныр деп турарлар.

Улусчу театрның мооң соңгаргы планнарында эллеп хөй солун шилер киргилээн. Оларның бирээзинге башкир чогаалчы М. Каримниң «Ай туттурган дүвеп деп трагедиязы хамаарыжыр. Туранчылар оң шиини көөрүп четтикпейн манап турарлар.

— Бистиң театрның коллективи ССР Эвилелиниң тургустунганындан бөөр 50 чыл болурунга төлөптиг ужуражып, ол улуг юбилейде бир чаа шиини чоңга бараалгадыр бис — деп, Т. Верещагина чугаалады.

С. ВЛАД-ООЛ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

18.00 — «Ye». Информастыг программа. 18.30—18.40 — Часпар. 18.40 — «Бузулбас эвилел». Каракашак АССР. 19.10 — «Визиваровща чай». Уран-чечен телефильм. Венгрия: 1-ги серия. 20.10 — Делегей панорамазы.

КЫЗЫЛДАН

20.40 — Телемедээлер. 20.50 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00 — УЕФА-ның кубогу дээш футбол талазы-биле делегей ужуражылгазы. «Арарат (Ереван, ССРЭ) — «Кайзерслаутерн» (ГФР).

22.45 — Концерт. 23.00—23.30 — «Ye». Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңзаткаанын ёзугаар алырга, бөгүн республиканга булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температураза даглыг черлерге 10—15, өскелериге 15—20 градус соор.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температураза 18—20 градус соок болур.

Редактөр В. С. ШАРАВИН.

Уругларга шоодуг

ШАГАР-ОЪТ

Ыяштаан ачамны эдерип чорааш, дыка-ла хөөреп, тенектенип турган мен ийин. Чоон-чиңге чудуктар кырлап, чолдак тожектерни ажа хадып, ушкан ховаганнар сывыртап, халыырымга ачам көргеш, базын чайын каап, кайгап турар. Хөлүн эрттир тенектенир дээш хөйленимни безин оруп алганымны эскербээн болган мен.

— Бо канчан алганын ол, оглум?— деп, өгже кирип орумда-ла авам айтыра-дыр.

— Билбедим-даа, орук-ла чүве-дир, авай — деп, хөйленимниң чеңинде ойбаан дүй тутпушаан харыыладым.

— Тенек кижиниң хеви безин бүдүп чорбас — дээш, авам дөрже эрткеш, дааранып машинаазын халырады берди.

— Ирип калган пес ыйнаан, орулган даажы безин дынналбады — деп, буруумну хөйленимче чаа кагбышаан, уштунуп эгеледим.

— Ириирден, хирикпээндаа чүве-дир — дээш, авам хөйленимни алгаш, уламчылады:— Че, кижи-биле маргыжып орбайн, даштыгаа барын ойна, бар.

Өг эжиниден ырак эвесте бистиң Ангыр-Сарыг деп өшкүвүс челбин каан дук чылган тур. Чанынга чоокшулан келгеш мунуптум.

Хавак баарында эрги хонашта шагар-оът аразында оттап чораан өөрүнче маңнап-ла кагды. Чанагаш бүдүм чүгле чымылаар. Быжыглаңнарынга-ла ой мен. Ур-даа болбайн эдимкежим ажыыр, саргыырынга ала-чайгаар аңдарып калдым. Изиннээр, изиг чалбыын шонуп турганзыг-даа.

Ачам биле авам мени ыладыр өгже кирип кел-ле хойтпактың итпээ-биле чаап-чаап, чыттырып кагдылар.

— Чүге кончуг доскел чок тенек сен. Ол боор көрем — деп, авам мени кончуй-дур.

Авамның созун сактып, аңдааштанын хонган мен. Берге-ле болган.

Оон соонда авам, ачамның мурнунга тенектенмес, Ангыр-Сарыгны-даа мунмастаан мен. Оон дуржук кеткен хевимге камныым кончуг апарган мен.

К. ХЕЙМЕР-ООЛ.

БОЛУУШКУННАР

Белээвис ол

Кызылдың уран чүүл училищезинин актёр салбырынын 3-кү курузунда өөренип турар бис. Училищевисти доозун үнеринге чедир чаңгыс-ла чыл арткан. Бистиң бөлүк училищеде дээре бөлүктериниң санында кирип турар. Эрткен чылын өөредилге болгаш хөй-иинти ажылынга эң эки көргүзүг дээш социалистиг чарышка 1-ги черни алган бис. 200 рубль түүнүг шаңналды бөлүкке тывыскан. Оон-даа эки түүнелдиг болур дээш өөренири, ажылдаары бистиң амгы сорулгавыс ол.

Бистиң бөлүктүң сургуулдары Кызылдың № 4 школазының 6-ты клазын шефке алдывыс. Бичии уруглар-биле солун кежээлерни, янзы-бүрү бөлгүмнерни организастап эрттирери солун-дур. Чижээлээргге, танцыга сонуургалдыглар-биле Дас Майдыр, шиигесундулуглар-биле Саая Тамара, спортка ынак уруглар-биле Монгуш Серепаа олар бөлгүмнерни эрттирип турар. Кошкак өөредилгеге, шала чүве херексевес уруглар безин кичээл үспес, сонуургалдыг апарып, өөредилгезин экижидип эгелээннер.

Класстың пионер отрядын алды звенога чаргаш, звено бүрүзүнде-ле ийи кижи кылдыр үстүн алган ажылдаш турар бис. «Тыва театр бөгүн» деп класс шагын Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. А. Рамазановаңың киржилгезинбиле эрттиргеннивис уругларга солун болган. Грузиянын, Узбекистанның уран чүүл, көдээ ажыл-агый талазы-биле хөгжүлдезинин дугайында чуруктарлыг альбомну ам белеткеп турар бис.

Бистиң болүүвүсте эки өөредилгеге сургуулдар эвээш эвес, оларның чижээнге Мария Саңдакты, Александр Салчакты, Тамара Сааяны, Дас Майдырны болгаш өскелериндаа чоргаарал-биле адап турар бис. Бот-боттарывыска дузалажып турган, чаңгыс-даа кижи чыдып калбайн, шупту доозуп үнер сорулгалыг бис. Юбилейжи улуг байырлалга бистиң күш-ажылчы белүвис —чүгле 4—5 демдектиг өөренири, училищениң хөй-иинти ажылынга ядепкейлиг киржири. Ам удавас эгелээр кышкы сессияны чедишкиниг дужаагаш, Совет Эвилелиниң пайысылалы Москва хоорайже кыпкы дыштанылгада экскурсиялап чоруур деп шиитпирлеп алган бис.

Р. БИРИСАНАА.

уран чүүл училищезинин сургуулу.

Белеткелди калбарткан

Культура албан черлеринге кадрлар белеткээр база бир кол база Кызылдың уран чүүл училищези апарган. Тургустунгаадан бөөр он ийи чыл дургузунда училище эвээш эвес кадрларны белеткээн.

Чоокта чаа республиканың бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин эрткеп болгай. Бистиң училищениң доозукчулары барык-ла район бүрүзүнүң уран чүүл көргүзүглеринде үлүүн киирип турарын көөрге кымга-даа өөрүнчүг.

Баштайгы чылдарда училищеге оркестр, фортепиано, иинти ыр салбырлары турган болза, ам ында тос салбыр ажыттынган. Улустуң хөгжүм хереклеринин база клуб ажылдакчыларының салбыры эң хоочунарга санадып турар. Клуб салбырының сургуулдары янзы-бүрү мергежилди шиңгээдип ап турарлар. Олар иинти ырны-даа, оркестрни-даа, танцыны-даа удуртур ужурлуг.

Ол-ла салбырның баазазынга национал ыр ансамблин организастаандан бөөр чедп чыл болган. Аныяк башкы Г. М. Нехамкин иинти ырны удуртун турар. Ырны канчаар күүседиринин бүгү-ле арганларынга сургуулдарны өөредир. Ук болүк ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскааткан концерт программазын белеткеп турар.

Клуб салбырының сургуулдары училищениң болгаш хоорайның хөй-иинти ажылынга ядепкейлиг киржип келгеннер. Чоокта эрткен студентилер кежээлинге бистиң сургуулдар янзы-бүрү оюннарны болгаш амгы үениң танцыларын өөредилге черлериниң сургуулдарынга таныштырган.

Улустуң хөгжүм хереклериниң салбыры орус, тыва база даштыкы композиторларның улуг хемчелдиг чогаалдарын безин сайгарып өөренип турар. Училищеде культура университетинин ажылынга оркестриниң киржилгезин улуг. Оркестр ам юбилейге тураскааткан концертти белеткеп турар.

Н. ШОЙДАА.

Тывызыктар кежээзи

Кара-Хаак сес чыл школазынга эң-не солун болгаш хөглүг кежээ болуп эрткен. Ол кежээге школаның бирги классчылары, оларның ада-иелери болгаш башкылары чыглып келгеннер. Баштай бирги классчылар хүндүлүг аалчыларынга боттарының белеткээн концертин көргүскеннер. Школачы артистерниң шүлүктеп, ырлааны солун болгаш чаптанчыг болган.

Дараазында ада-иелер болгаш башкылар тывызыктар ыдып эгелээн. Уруглар дем-биле дораан-на тып турганнар. Бичии чаштар тыпшайн баарга ада-иелер айтып берип, дузалаар апаары билдингир. Эң-не солун чүүл — бирги классчыларның ыткан тывызыктарын ада-иелер тыпшайн, боданыр ужурга таварышканы. Бо солун кежээни класс башкызы Е. Даваалай организастап эгелээн. Мындыг янзылыг кежээлер уругларның база ада-иелерниң школа-биле харылаазын күштелдиреринге дузалыг.

З. БҮРҮННЕЙ.

Аңчыларның кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың ноябрь 24-теги № 717 доктаалын ёзугаар чер-черде хар улгадып, хөртүктеп эгелээнин барымдаалааш дуюглуг аңнарның баш санын эвээжетпес сорулга-биле республиканың бүгү девискээринге ол аннарны аннаар хуусаазын кызырган. Аннаашкынны 1972 чылдың декабрь 10-га чедир чөпшээрээн дээрзин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели дыннадып тур.

КИНО

НОЯБРЬ 29-ТА

«ПАПЫРАЛ»: «Шпагалыг ыдыктыг кижи» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зося» 11.30, 14.30, «Херээженнер болгаш барсальлерлер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК» «Дузактаашкын» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР» «Разведчиктер» 9.00, 10.50, 12.40, «Өлүрүкчү чорук дээш буруудаттырып турар» 12.40, 14.30, «Дошкуурал дугайында баллада» 16.30, 18.50, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЬФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01117.